

Smålands skogar får värden att växa

Regional skogsstrategi för Småland

Presenteras stolt av

Jönköping University • Lantbrukarnas Riksförbund Jönköping • Lantbrukarnas Riksförbund Sydost
Linnéuniversitetet • Länsstyrelsen i Jönköpings län • Länsstyrelsen i Kalmar län •
Länsstyrelsen i Kronobergs län • Region Jönköpings län • Regionförbundet i Kalmar län
Region Kronoberg • Skogsstyrelsen • Sveaskog • Södra

SMÅLANDS
SKOGAR

FÖRORD

Skogen är viktig för Småland och är en del av lösningen på flera av dagens samhällsutmaningar. Sjuttio procent av regionens markyta täcks av skog, tillväxten är hög och vi har områden med helt unika naturmiljöer. Småland är Sveriges främsta skogsregion när det gäller omsättning, förädlingsvärde och sysselsättning. Förutom produktionsvärden, naturvärden, kulturmiljövärden och möjligheter till rekreation, har skogen också en viktig roll i omställningen till en biobaserad ekonomi och för att minska klimatpåverkan.

De olika nyttorna som skogen bidrar med är i vissa delar motstående och i vissa fall till och med oförenliga. Vi behöver både skydda mer skog för att nå miljökvalitetsmålen och samtidigt öka den totala produktionen för att skogsnäringen ska fortsätta bidra till ekonomi och sysselsättning. Det är inte möjligt att utveckla alla värden överallt, men vi är övertygade om att vi kan nå förbättringar inom alla dessa områden genom att samverka regionalt.

Framtagandet av skogsstrategin har varit möjlig genom ett mycket gott samarbete. Samsynen är inte fullständig i alla delar, men vi ser ett stort värde i att samverka brett kring skogens olika värden. Därför är vi glada att kunna presentera en regional skogsstrategi som det första steget i arbetet med att stärka Smålands skogar.

Ann-Charlotte Larsson, Vice rektor Linnéuniversitetet
Christel Gustafsson, Regional utvecklingsdirektör Region Kronoberg
Fredrik Klang, Marknadsområdeschef Sveaskog
Helena Jonsson, Landshövding Länsstyrelsen i Jönköpings län
Helena Nilsson, Regiondirektör Regionförbundet i Kalmar län
Håkan Larsson, Strategichef Södra
Ingrid Burman, Landshövding Länsstyrelsen i Kronobergs län
Johanna From, Regionchef Skogsstyrelsen
Kristina Athlei, Regional utvecklingsdirektör Region Jönköpings län
Lars-Ove Johansson, Ordförande LRF Sydost
Mats Jägstam, Prorektor Jönköping University
Thomas Carlzon, Landshövding Länsstyrelsen i Kalmar län

INNEHÅLL

- s. 4 Inledning
- s. 5 Vision
- s. 6 Strategier för att stärka Smålands skogar
- s. 10 Den småländska skogen - en kortfattad och övergripande nulägesbeskrivning
- s. 17 Sammanfattad SWOT

- s. 18 Bilaga 1: Handlingsplan 2018-2020
- s. 28 Bilaga 2: Projektorganisation i arbetet med att ta fram en regional skogsstrategi
- s. 30 Bilaga 3: Nulägesbeskrivning

INLEDNING

Småland är Sveriges främsta skogsregion när det gäller omsättning, förädlingsvärde och sysselsättning. Skogen är viktig för både Småland och Sverige. Den bidrar med ekonomisk tillväxt, arbetstillfällen och viktiga ekosystemtjänster. Sjuttio procent av regionens markyta täcks av skog, tillväxten är hög och vi har områden med helt unika naturmiljöer. Förutom produktionsvärden, naturvärden och möjligheten till rekreation har skogen också en viktig roll i omställningen till en biobaserad ekonomi och för att minska klimatpåverkan.

Med bakgrund i skogens stora betydelse för Småland, Öland och dess invånare har flera regionala aktörer med koppling till skog och regional utveckling bestämt sig för att gemensamt ta fram en strategi och en handlingsplan för utveckling av skogens olika värden. Strategins mål har koppling till Agenda 2030 och dess 17 globala mål för hållbar utveckling. Många företag, organisationer och myndigheter har valt att koppla sitt hållbarhetsarbete till Agenda 2030 och har åtagit sig att bidra till genomförandet. Den regionala skogsstrategin är ett steg i den riktningen.

Strategin ska bidra till en utveckling där företagande med koppling till skogens resurser stärks och där fler av skogens värden nyttjas på ett hållbart sätt. Den ska tydliggöra skogens roll för Smålands utveckling och synliggöra skogens värden idag och i framtiden. Den regionala skogsstrategin ska leda till förbättringar när det gäller ekonomi, sysselsättning, miljö och klimat, jämställdhet och integration. Strategidokumentet är inte heltäckande utan ska ses som underlag för en framtida samverkan och dialog om frågor som rör skogen. Den ska fungera vägledande för ingående aktörer i våra respektive verksamheter med koppling till den småländska skogen.

I det här dokumentet finns en kortfattad och övergripande beskrivning av nuläget när det gäller den småländska skogen och skogsnäringen, och framförallt de sex strategierna som bedöms viktiga för att i ännu större utsträckning kunna ta tillvara de olika värden som de småländska skogarna erbjuder. Till den regionala skogsstrategin finns en handlingsplan med ett antal prioriterade konkreta åtgärder som ska genomföras för att bidra till att målen med den regionala skogsstrategin nås.

Den regionala skogsstrategin har tagits fram i bred samverkan och dialog mellan offentliga myndigheter, näringslivet, intresseorganisationer och akademi. Styrgruppen har bestått av representanter för de tre länens länsstyrelser, regionorganisationer, Skogsstyrelsen, Linnéuniversitetet, Sveaskog, Södra och LRF.

VISION

En gemensam vision för Smålands skogar ska visa på vår önskan och långsiktiga mål. Visionen innehåller begreppet Smålands skogar, för Småland rymmer många olika typer av skogar. Skogarna skiljer sig åt vad gäller träslag, naturtyp, värden och användningsområden. Vi vill fortsätta ha en variation av olika typer av skog för olika användningsområden. De värden som kommer från skogen ska fortsätta växa. Förutom själva tillväxten så avses produktionsvärden, naturvärden och upplevelsevärden.

Visionen kompletteras med åtta preciseringar som gör vår gemensamma vision för skogen tydligare.

SMÅLANDS SKOGAR FÅR VÄRDEN ATT VÄXA

Preciseringar

- Genom samhandling i Jönköping, Kalmar och Kronobergs län drar vi nytta av regionens unika framgångsfaktorer i hög tillväxt, entreprenörskap, ägarstruktur och historia.
- Smålands skogar är en motor för **jobb och tillväxt** i Småland som ger regionen ekonomisk, ekologisk och social hållbarhet.
- Småland har **forskning och utbildning** inom skog och trä av hög internationell klass. Här blir **innovativa idéer** nytta och verklighet.
- Smålands skogar är **inkluderande** och ett **attraktivt alternativ** i kvinnor och mäns val av utbildning och jobb. Skogsnäringen attraherar en mångfald av människor.
- Småländska skogar gör stor **klimatnytta** och bidrar till en **biobaserad** ekonomi.
- Smålands skogar används på ett hållbart sätt där vi värnar och utvecklar **natur- och kulturmiljövärden**.
- Smålands skogar är en värdefull och **uppskattad resurs** för naturturism och rekreation.
- **Människor** känner till skogens nyttor och värden.

STRATEGIER FÖR ATT STÄRKA SMÅLANDS SKOGAR

Den regionala skogsstrategin ska leda till förbättringar när det gäller ekonomi, sysselsättning, miljö och klimat, jämställdhet och integration. Diskussioner och analys av nuläge, potentialer, problem och behov har gett sex strategier som innebär de förändringar som främst behöver göras på regional nivå för att nå förbättringar inom de utpekade områdena. Till varje strategi finns ett antal förslag till åtgärder som i nästa steg bidrar till att realisera strategierna och undanröja de hinder som ligger i vägen för att vi ska kunna utveckla och ta tillvara de olika värden som skogen ger på bästa sätt. Här följer de sex strategierna med en kort motivering. Åtgärderna finns i handlingsplanen, bilaga 1.

1 Öka attraktiviteten kring den småländska skogen och stärk kompetensförsörjningen inom skogsbruk och skogsindustri

MÅL

Fler människor känner till den småländska skogens värde och betydelse för vårt samhälle. En mångfald av människor, såväl kvinnor som män, lockas till utbildning och yrken inom skogsnäringen. Ett sydsvenskt kompetenscentrum utgår från den småländska skogens förutsättningar i både forskning och utbildning. Sammantaget säkrar detta dagens och framtidens kompetensförsörjning.

Skogen och skogsnäringens attraktivitet spelar roll både för förståelsen för skogsbruk och skogsvård och för möjligheten för branschen att rekrytera människor med rätt kompetens.

Skogens och skogsbrukets betydelse för Småland och Sverige när det gäller både ekonomi, sysselsättning, klimatnytta och ekosystemtjänster är inte känd. En stor del av samhället befinner sig långt ifrån skogen och känner inte till den nytta som skog och skogsbruk ger samt alla de biologiska, kulturella och sociala värden som skogen erbjuder. En ökad kännedom om dessa nyttor och värden kan bidra till en stolthet över vårt skogsbruk, våra skogar och den framtidsbransch som skogsnäringen utgör.

Den generella bilden av branschen stämmer inte med verklighetens moderna och högteknologiska verksamheter som är kopplade till skogen och skogsråvaran. Vissa utbildningar har svårt att rekrytera studenter, både till grundutbildning vid våra naturbruksgymnasier och till högre utbildning. Det hänger delvis ihop med bilden av skogsbruk och förädlingsindustri som omodernt, tungt och lågteknologiskt.

Det finns ett stort behov att öka jämställdheten och mångfalden i skogsnäringen av både demokratiska och ekonomiska skäl. En ökad jämställdhet är bra för våra företag, enskilda individer, samhället och den regionala utvecklingen.

En uppdaterad bild av vad skogsbruk innebär, och inte minst tydliggörande av nyttan

med skogsbruk och svenskt trä är positivt både för skogsbruket och för vår region i allmänhet. Ett ökat intresse för att vistas i skogen bidrar till en bättre hälsa.

Våra särskilda förutsättningar i södra Sverige innebär behov av anpassad forskning och utbildning. Vi har ett annat klimat och andra naturliga förutsättningar än de delar av Sverige som vanligtvis kallas skogslän, men det finns också skillnader när det gäller hur skogen ägs och sköts där större delen av skogen ägs av enskilda och drivs som familjeskogsbruk. Därför ser vi behov av ytterligare forskning och utbildning som utgår från våra sydsvenska förutsättningar. De utmaningar som skogsbruket står inför innebär att forskningen behöver utgå från ett helhetsperspektiv och hållbarhet, vilket i sin tur kräver en kombination av metoder och teorier från skogsskötsel, skogsbiologi, ekologi och skogsråvarans egenskaper och användning. Att samla dessa kompetenser under samma tak är ett effektivt sätt att skapa interaktioner och främja utbyte mellan forskare.

2 Öka förädlingsgraden och innovationsgraden

MÅL

I Småland blir innovativa idéer nytta och verklighet. Offentliga verksamheter tar ansvar för att användningen av trä ska öka. Innovationssystemet och det företagsstödande systemet stödjer och stimulerar entreprenörskap och kreativitet hos företag inom skog och trä.

Redan idag används skogsråvara till en mängd olika produkter. Utvecklingen inom nya material och produkter innebär att vi i framtiden kommer att kunna ersätta många material med sådant som har sitt ursprung i skogen. Forskning och utveckling finns inom en rad områden.

Analyser av vår region i allmänhet och de gröna näringarna i synnerhet visar på ett behov att stärka innovationsförmågan för att behålla konkurrenskraften. En ökad förädlingsgrad leder till en ökad sysselsättning. En del av systemet är det mer industriella, där skogsbruket levererar råvara in i produktionssystemet. Här handlar innovation främst om åtgärder för ökad produktivitet och sänkta kostnader. I en annan del av systemet handlar innovation om att utveckla nya produkter. Det finns alltså behov av olika typer av innovationsarbete i olika delar av näringen.

För att kunna utnyttja dagens starka trender i globalisering, digitalisering och krav på hållbarhet behöver skogsnäringen utveckla nya produkter och arbetssätt. Viktiga nycklar för detta är ökat samarbete mellan olika aktörer och exempelvis offentlig upphandling som stimulerar efterfrågan av hållbara produkter från svensk skogsnäring. Miljöer för stimulering av innovationer och att underlätta utveckling och kommersialisering av innovationer är viktiga för att omsätta idéer till regional nytta.

3 Öka produktionen och variationen för att nyttja en större del av den småländska skogens potential

MÅL

Den småländska virkesproduktionen ökar. Det bidrar till att regionens ekonomi och sysselsättning stärks och till en snabb övergång till ett biobaserat samhälle. Variationen i våra skogar är större, vilket gagnar både ekonomi, miljö och människors upplevelse av skogen.

Mycket tyder på att vi kan nyttja en större del av produktionsskogens potential genom mer aktiv skötsel. Mer plantering, bättre plantor, mer röjning, bättre skötsel av lövskog, rätt trädslag på rätt mark. Den ökade produktion som avses uppnås alltså genom justeringar inom dagens skogsbruk och inom ramarna för hänsyn.

En ökad produktion innebär större bidrag till den biobaserade ekonomin, mer råvara till industrin och ökad sysselsättning. En ökad produktion av skogsråvara möjliggör fortsatta investeringar i vår småländska industri och skapar tillväxt och jobb i vår region.

Vi vill också se en mer variationsrik skog, med rätt trädslag på rätt mark, av flera skäl. Det gör den småländska skogen bättre rustad inför ett förändrat klimat, innebär en större biologisk mångfald och en bättre ekonomi. Mer variation, tall och lövskog i landskapet är också positivt för friluftslivet och skogens upplevelsevärden.

4 Stärk det lönsamma företagandet på skogsgården

MÅL

De småländska skogsägarna är mer aktiva och kompetenta beställare av skogliga tjänster, vilket leder till ökad omsättning och nytta för den enskilda och samhället. Ägarskiften planeras framgångsrikt och i tid. Fler entreprenörer erbjuder upplevelser kopplade till skogen och relationen mellan ägare och nyttjare är tydlig och fungerar väl. Den småskaliga träförädlingen kan möta en växande marknad.

Lönsamheten är en grundförutsättning för att våra 40 000 skogsägare ska bedriva sådant skogsbruk att skogen kan leverera de värden vi förväntar oss. Lönsamheten beror på produktion och skötsel men kan också påverkas av andra utkomstmöjligheter och förutsättningar att verka på landsbygden.

Skogsbruket med produktionen av skogsråvara är den viktiga basnäringen, men entreprenörskap kring träförädling, besöksnäring, och upplevelser är också viktiga delar för vår regionala utveckling. Det finns potential att utveckla både skogsbruk och andra verksamheter ytterligare.

5 Bevara och stärk våra naturvärden, vårt gemensamma kulturarv och friluftslivet

MÅL

Hänsyn till våra natur- kulturmiljö- och upplevelsevärden förbättras genom att målbilder för god miljöhänsyn används i praktiken. En bred lösningsfokuserad samverkan är vedertagen såväl när det gäller formellt och frivilligt skydd, KOMET-metoden och annat naturvårdsarbete. Kunskapen om skogens alla värden förbättras och implementeras kontinuerligt i det praktiska skogsbruket.

Det småbrutna mosaikartade landskapet i Småland innebär höga naturvärden, kulturmiljövärden och upplevelsevärden. Att skogsbruket är hållbart är en förutsättning för alla de värden som skogen erbjuder. Kulturmiljövärden och kulturhistoriska spår är viktiga för förståelsen av vår historia och skogens betydelse för tidigare generationers smålänningar. Friluftslivet som till stora delar har sin bas i skogen är viktigt för hälsa, välbefinnande, social gemenskap och kunskap om natur och miljö. Skogen utgör också förutsättning för en mängd djur, växter och svampar som är beroende av att det finns livsmiljöer som möjliggör deras fortlevnad. För att balansera skogens alla värden på ett uthålligt sätt krävs fördjupad kunskap och samverkan inom skogsnäringen.

6 Uppnå balans mellan skog och vilt

MÅL

I de småländska skogarna råder balans mellan skog och vilt eftersom myndigheter, markägare och jägare tar gemensamt ansvar för att förstå och agera i enlighet med uppsatta mål. Här baseras beslut på fakta. Skogsägare har de förutsättningar som krävs för att föryngra med rätt trädslag på sina marker för att öka skogsproduktionen, vilket också ökar foderproduktionen. Såväl kvinnor som män är engagerade i viltförvaltningssystemet.

Det är nödvändigt att få till en balans mellan skog och vilt med möjlighet att föryngra med rätt trädslag och olika typer av skog för att skogsbruket ska fortsätta vara lönsamt och kunna möta klimatförändringarna, för att viltet ska ha tillräckligt med foder och för att bibehålla våra naturvärden. Försäljningen av tallplantor har ökat de senaste åren. Den trenden och de nya tallungskogarna behöver värnas. Älgförvaltningssystemet infördes 2012 och alla parter behöver värna om systemet och verka för att de mål som är uppsatta nås. Exempelvis målen om att 7/10 produktionsstammar av tall ska vara oskadade.

DEN SMÅLÄNDSKA SKOGEN

- en kortfattad och övergripande nulägesbeskrivning

Mycket skog och hög tillväxt

I Småland finns över två miljoner hektar skogsmark. Drygt 70 % av all mark utgörs av skog. I Småland växer skogarna med ungefär 14 miljoner kubikmeter varje år. Det är drygt 12 % av skogstillväxten i Sverige, medan arealen utgör 9 % av den totala arealen. Varje år avverkas ungefär 12 miljoner kubikmeter skog, förrådet av ved i skogen i Småland ökar därmed med över 2 miljoner kubikmeter varje år.

Skogen bidrar till ekonomi och sysselsättning

Skogsbruk och skogsindustri är av stor betydelse för den regionala ekonomin i Småland. Tillsammans omsätter skogsbruket och skogsindustrin mer än 40 miljarder kronor, vilket motsvarar ungefär 8 procent av den regionala ekonomin. Branschen sysselsätter mer än 16 000 personer. Skogen ger också sysselsättning även utanför själva skogssektorn, exempelvis inom transportsektorn och besöksnäringen som är av stor betydelse i vår region.

Småland står för nästan en tredjedel av det samlade förädlingsvärdet i Sverige när det gäller träförädling. 2011 antog de tre regionförbunden och de tre länsstyrelserna i Småland en regional trästrategi för att stödja och stimulera utvecklingen av den trärelaterade industrin. I Småland har vi också en Vinnovafinansierad stark innovationsmiljö med fokus på hållbart byggande i glas och trä i Smart Housing Småland.

Det finns en stark framtidstro inom skogsnäringen, och stora investeringar görs i vår region. Skogen är en platsbunden resurs, och även om en allt större andel av befolkningen bor i de större tätorterna så är det på landsbygden skogsråvaran kommer produceras även i framtiden.

Den småländska skogens historia

Det sydsvenska landskapet har sedan den senaste istiden varit under ständig förändring. Under tusentals år efter istiden var det framför allt naturliga faktorer som formade naturen. Under de senaste 6000 åren har människans verksamhet mer och mer påverkat landskapets utseende. Sedan människorna i södra Sverige blev bofasta jordbrukare har öppen eller halvöppen mark varit den vanligaste naturtypen. Skogarna har bränts och betats. Olika markanvändning har gynnat olika arter. Virket har historiskt sett mestadels använts som energiråvara, hägnad och till byggmaterial.

Under 1900- och 2000-talet har det sydsvenska skogslandskapet genomgått en dramatisk förändring. Ängsbruk och skogsbete har i stort sett försvunnit och ersatts av skogsbruk. Skogsbruket och dess industri har gynnat det svenska välfärdssamhället. Skogsmarkernas starkt ökade volymer och arealer har gynnat många skogslevande arter samt friluftsliv. Skogsbruket har i slutet av 1900-talet utvecklats till att involvera många nya frågor och värden som biologisk mångfald, kulturhänsyn och hänsyn till friluftsliv.

Kombinationen av aktiva skogsägare, skogsvårdslagstiftning och en stark skogsindustri har lagt grunden till ett framtida biobaserat samhälle.

Kraften i 40 000 skogsägare

Den småländska skogen ägs idag av omkring 40 000 skogsägare och det småländska skogsbruket drivs till stor del som familjeskogsbruk. Nästan 80 procent av skogen ägs av enskilda personer, vilket är en större andel än i övriga delar av landet där skogen i större utsträckning ägs av skogsbolag. Lite mer än en tredjedel av skogsägarna är kvinnor. Även om skogsägare i Småland i större utsträckning än i landets mellersta och norra delar bor på sin fastighet eller i närheten, så finns samtidigt en utveckling där allt fler bor någon annanstans. I Småland är medelstorleken på en brukningsenhet ca 64 hektar, jämfört med 97 i hela landet.

Medelåldern på skogsägarna stiger. Ett stort ägarskifte väntar bland regionens skogsägare inom några år. Undersökningar visar dock att många skjuter frågan om vem som ska ta över på framtiden, vilket ökar risken för oplanerade ägarskiften och att skogen ärvs gemensamt av flera personer. Risken är stor att fastigheten blir passivt skött vilket generellt hämmar produktiviteten och gör att naturvärden riskerar att försvinna.

Dagens skogsägare är ofta till stor del en beställare som köper in tjänster av väletablerade skogsvårdsföretag snarare än är självverksam i skogen. För att vara en god beställare krävs en tydlig målsättning med sitt skogsbruk och tillräcklig kunskap om skogsbruk och skogens olika potentiella värden, vilket är en annan typ av kunskap än den som krävdes av skogsägare någon generation bakåt i tiden.

Den lönsamma skogsgården utgör grunden

Lönsamheten är en grundförutsättning för att Smålands 40 000 skogsägare ska bedriva ett sådant skogsbruk att skogen kan leverera de önskvärda värdena. Lönsamheten beror på produktion och skötsel men kan påverkas av andra utkomstmöjligheter och hur förutsättningarna att verka på landsbygden ser ut.

Som skogsägare finns ett spår där man är råvaruleverantör, medan ett annat har med entreprenörskap, småskalighet, upplevelser att göra. Båda delarna är viktiga för Småland. Det är i den första delen vi ser de stora siffrorna i ekonomi och sysselsättning, men i den andra delen betydligt mer sysselsättning per omsättningskrona och dessutom andra värden i form av landsbygdsutveckling och exempelvis som en kugge i besöksnäringshjulet.

Besöksnäringen är viktig för Sverige och för Småland. Regeringen pekar särskilt ut ekoturism som ett prioriterat område i sin näringspolitik. Det finns en efterfrågan på den typ av upplevelser som kan erbjudas med skogen som bas medan entreprenörerna fortfarande är relativt få. Det finns också i viss mån en intressekonflikt då skogar som är av intresse för besöksnäring ofta behöver brukas på ett sätt som inte är mest effektivt ur produktionssynpunkt samtidigt som nyttan vanligtvis inte tillfaller den aktör som står för kostnaden.

En av de vanligaste kompletterande verksamheterna för skogsgården är någon form av småskalig träförädling, som exempelvis sågning, snickeri eller timring. Den här verksamheten är ofta mycket småskalig med olika grad av anpassning till marknaden. Det bedöms finnas en god efterfrågan och stor potential till utveckling inom den småskaliga träförädlingen om kunder och producenter når varandra.

Skogens klimatnytta

Kol finns lagrat i trädens olika delar men även i dött organiskt material och i marken. Så länge kolet är bundet i skogen bidrar det inte till växthuseffekten. Skogens klimatnytta beror på skogens tillväxt och hur skogen används, där skogsskötseln och strategier hur man använder skogsråvara har en avgörande betydelse. Eftersom avverkningen är lägre än tillväxten, ökar kolförrådet i Sveriges skogar.

På kort sikt ger det störst klimatnytta att låta skogen stå orörd. När skogen blir tillräckligt gammal avtar inlagringen och balans mellan inlagring och avgång inträder, vilket innebär att tidsperspektivet har en stor betydelse för klimatnyttan för den orörda skogen. Hur stor klimatnyttan blir på längre sikt beror på hur skogsråvaran används. Om den används till att ersätta fossil energi och material som ger upphov till stora koldioxidutsläpp, som betong och metallkonstruktioner i byggnader, blir den så kallade substitutionseffekten stor.

Skogen bidrar till bioekonomin

Ett ökat fokus på de globala hållbarhetsmålen i Agenda 2030 och utmaningarna med det förändrade klimatet gör att anspråken på skogen ökar. Vi ser ett ökat fokus på skog som naturresurs och skogen är en del av lösningen på flera av vårt samhälles utmaningar.

Övergången till en biobaserad ekonomi innebär bland annat en ökad användning av biomassa för att minska klimatpåverkan och användningen av fossila råvaror. Den svenska bioekonomin domineras av skogsbruket och de produkter som skapas med skogen som råvara. Många material kommer i framtiden kunna ersättas av material från skogen. Idag utgör byggande av en- och flerfamiljshus en stor del i bioekonomin. Fördelarna med att bygga i trä är många, inte minst att råvaran är förnybar. Boverkets prognoser visar att vi kan behöva bygga mer än 22 000 bostäder i Småland fram till 2025.

Skogen gör alltså stor klimatnytta genom att den kan bidra till att ersätta fossila material. En ökad produktion av biomassa innebär mer råvara till vårt biobaserade samhälle. Skogen i Småland bidrar i stor utsträckning till Sveriges bioekonomi på grund av den höga tillväxten i den småländska skogen. Vi har 9 procent av landets produktiva skogsmarksareal men 12 procent av tillväxten. Prognosen från Skogliga konsekvensanalyser, SKA2015, visar att virkesförrådet fortsätter att öka.

Den småländska skogen möter ett förändrat klimat

Det förändrade klimatet påverkar givetvis också skogen. Varmare klimat, längre växtsäsong och en ökad koldioxidhalt kommer sannolikt leda till en ökad tillväxt i skogen medan minskad nederbörd under sommaren ger motsatt effekt. Totalt sett prognostiseras en ökad tillväxt i Småland på cirka 20-25 procent. Klimatförändringarna innebär en ökad risk för vindfällning och för skadegörare, och dessa risker är större i Småland och södra Sverige än i övriga delar av landet. Även den biologiska mångfalden kommer att påverkas av ett förändrat klimat. Genom klimatanpassning av skogsbruket, exempelvis val av trädslag, kan ekosystemens buffertkapacitet för ett ändrat klimat stärkas. Anpassning till ett förändrat klimat innebär att planera för riskspridning genom variation både vad gäller trädslag och skötsel.

Bilden av skogsbranschen

Bilden av den småländska skogen och skogsbruket är delad. Å ena sidan har vi ett starkt varumärke kopplat till det småländska: entreprenörskapet, skogen och trä som råvara. Samtidigt har vi en stor del av samhället som är långt ifrån skogen och framförallt inte känner till den nytta som skog och skogsbruk ger och alla de biologiska, kulturella och sociala värden som skogen erbjuder.

Även om urbaniseringstakten mattats av så fortsätter den andel av befolkningen som bor i tätorter och städer att öka. För 200 år sedan bodde 90 procent av Sveriges befolkning på landet. Idag är det nästan tvärt om, 85 procent av oss bor i tätorter, och det blir allt färre som har en vardaglig kontakt med skog och skogsbruk. Den här utvecklingen innebär att det är betydligt färre som bor och lever nära skogen idag än för bara 20 år sedan. Att vistas i skogen har positiv effekt på folkhälsan, men också på människors kunskap om skogens värden och betydelse för samhället.

Skogens och skogsbrukets betydelse för Småland och Sverige när det gäller både ekonomi, sysselsättning, klimatnytta och ekosystemtjänster är inte känd. Bilden av branschen verkar vara något förlegad och inte stämma med verklighetens moderna och högteknologiska verksamheter som är kopplade till skogen och skogsråvaran.

Mycket att vinna på ökad jämställdhet

Skogssektorn är en av de sektorer i Sverige som är mest könssegregerad. Situationen i Småland är inget undantag. Totalt är fördelningen mellan kvinnor och män i skogsnäringen 20-80, där omkring 20 procent av de sysselsatta alltså är kvinnor.

Ökad jämställdhet är önskvärt av både ekonomiska och demokratiska skäl. Både det enskilda företaget och samhället i stort vinner på en ökad jämställdhet. De ekonomiska vinsterna med ökad jämställdhet beror bland annat på tillgången till en bredare bas att rekrytera från, men det är också ett sätt öka legitimiteten i förhållande till resten av samhället.

När det gäller det formella skogsägandet är jämställdheten något högre, över en tredjedel av skogsägarna är kvinnor. Ändå är den allmänna bilden av en skogsägare en man, vilket väcker frågan om hur detta kan förklaras och vad det kan ha för konsekvenser för

skogsnäringen. Många är präglade av det samhälle där kvinnors rätt till sin egen skog inte är självklar. Även om jämställdheten i det formella ägandet av skogen är relativt hög, så är det fortfarande en bit kvar till ett jämställt beslutsfattande och inflytande över skogsbruket.

Bilden av både vem som äger skog och vilka som jobbar i branschen behöver uppdateras för att fler ska kunna identifiera sig med och känna sig tilltalade av skogsnäringen.

Kompetensförsörjningen är en nyckel för utvecklingen

Skogsnäringen står inför ett kommande generationsskifte och ett generellt behov av arbetskraft i många delar. En ökad konkurrens om arbetskraft medför ett behov av att skogssektorns attraktivitet ökar. För att klara kompetensförsörjningen i framtiden behöver rekrytering till utbildning och jobb inom skogsbranschen göras ur ett bredare underlag. Andelen kvinnor som söker sig till skogliga utbildningar behöver öka. Det är lika viktigt att nå nya svenskar som övriga delar av befolkningen som bor i städer med stora avstånd, både fysiskt och mentalt, till skogen.

De särskilda förutsättningarna för skogsbruk när det gäller både ägarstruktur och natur/klimat i södra Sverige jämfört med norra Sverige, som ofta utgör normen när det gäller skog, gör att det finns behov av både utbildning och forskning med ett sydsvenskt perspektiv. I regionen finns flera starka aktörer i exempelvis Linnéuniversitetet, Jönköping University, Sveriges Lantbruksuniversitet och Träcentrum som med rätt förutsättningar skulle kunna bidra till detta i ännu större utsträckning.

Behov av ökad innovationsgrad och förädlingsgrad

Analyser av vår region i allmänhet och de gröna näringarna i synnerhet visar ett behov att stärka innovationsförmågan för att behålla konkurrenskraften. Inte minst för att en ökad förädlingsgrad leder till ökad sysselsättning.

En del av det här systemet är det mer industriella, där skogsbruket levererar råvara in i produktionssystemet. Här handlar innovation främst om åtgärder för ökad produktivitet och sänkta kostnader. I en annan del av systemet handlar innovation om att utveckla nya produkter. Det finns alltså behov av olika typer av innovationsarbete i olika delar av näringen.

Idag är delar av skogsbruket digitaliserat, men fortsatt arbete med digitalisering innebär möjligheter till ytterligare effektivisering och affärsmöjligheter.

Höga naturvärden i den småländska skogen och hur de skyddas och sköts

I Småland har vi många olika skogar och skogstyper med höga naturvärden. För vissa naturtyper och arter kopplade till eklandskapen har vi kanske till och med ett internationellt ansvar. Många av våra naturvärden är beroende av rätt typ av skötsel. Det finns idag ett behov av att förbättra den naturvårdande skötseln av våra biologiskt värdefulla skogar. En annan utmaning kring våra naturvärden är att de till viss del är fragmentera-

de och isolerade. För den biologiska mångfalden är det nödvändigt att arter kan komma i kontakt med varandra. Det är viktigt med ett landskapsperspektiv för att vissa av dessa ska bli långsiktigt livskraftiga.

Det nu påbörjade arbetet med grön infrastruktur handlar delvis om just detta och att anpassa arbetet med att bevara biologisk mångfald till ett förändrat klimat.

Knappt 2 procent av den produktiva skogen i Småland är naturreservat, biotopskyddsområde eller naturvårdsavtalsområde med syfte att främja den biologiska mångfalden. Utöver det skyddar certifierade skogsägare frivilligt ytterligare minst 5 procent av sin produktiva skogsmark för naturvård. I Småland finns också stora områden av skogbevuxna impediment där skogsvårdslagen inte medger ett aktivt skogsbruk. I den vardagliga skogsskötseln tas det dessutom miljöhänsyn. Till exempel sparas enskilda träd eller trädgrupper på avverkade objekt. Hänsyn i form av lämnade områden tas också vid åtgärder i anslutning till vatten, sumpskogar och andra värdefulla miljöer.

Naturvårdsverket och Skogsstyrelsen har under 2017 presenterat en ny strategi för formellt skydd av skog. Strategin innehåller bland annat en vägledning för val av skyddsområden, en modell för prioritering och länsvisa mål för skydd av skog. Målet är att ytterligare 150 000 hektar i Sverige ska skyddas under perioden 2012-2020. För Småland innebär målet att 13 100 hektar eller ytterligare 0,6 % av den produktiva skogsmarksarealen ska få ett formellt skydd under perioden.

Positiv utveckling i miljöarbetet - men miljömålen nås inte

En skoglig omloppstid är lång och de skogar vi avverkar idag uppkom och sköttes med helt andra metoder än dagens. Utvecklingen i miljöarbetet är positiv. Effekterna av de senaste årens hänsyn och miljöarbete inom skogsbruket är exempelvis att både volymen död ved och andelen äldre lövskog ökar. Trots det nås inte miljömålet levande skogar.

Tall är en nyckelart som skapar många värdefulla livsmiljöer. Granens nuvarande dominans på bekostnad av tall utarmar den biologiska mångfalden. Ett mer variationsrikt skogsbruk är ett av etappmålen för biologisk mångfald. Målet har inte nåtts.

Målbilder för god miljöhänsyn i skogsbruket har gemensamt tagits fram av skogsbrukets aktörer. Dessa kommer innebära ytterligare förbättringar för biologiska, kulturella och sociala värden när de nu implementeras.

Vårt gemensamma kulturarv i skogen

Småland och Öland har ett mycket rikt kulturarv att förvalta och i landskapet finns spår av flera olika epoker i regionens historia och utveckling. Det finns tydliga geografiska skillnader i landskapet och möjligheterna för friluftsliv och besöksnäring kopplat till kulturarvet är stort.

En utmaning kopplat till skogsbruket i landskapet är att vi idag har en kunskapsbrist om vilka kulturlämningar och fornlämningar vi har i skogen och var de egentligen ligger. Trots enighet i riktlinjer och målbilder sker stora skador på kulturmiljön och det finns behov av att ytterligare öka samsynen i de praktiska bedömningarna.

Skogen är en viktig bas för friluftsliv och folkhälsa

Friluftslivspolitikerna är en angelägenhet för flera politikområden, exempelvis regional tillväxt, landsbygdsutveckling, folkhälsa och skogspolitikerna. Det övergripande målet för friluftslivspolitikerna är att med allemansrätten som grund stödja människors möjlighet att vistas i naturen och utöva friluftsliv. Alla människor ska ha möjlighet att få naturupplevelser, välbefinnande, social gemenskap och ökad kunskap om natur och miljö.

Den tätortsnära naturen lyfts särskilt fram i regeringens friluftspolitik som betydelsefull för en stor andel av befolkningen. Inte minst ur ett hälsoperspektiv är dessa områden viktiga då avståndet till natur påverkar hur ofta man vistas i den. I regionen finns mycket tätortsnära skog som är viktig och attraktiv för friluftslivet, men som också är attraktiv ur produktions- och exploateringsperspektiv. Medvetenheten om denna motsättning är viktig och den tätortsnära skogens betydelse för friluftslivet bör inte underskattas.

Våra tre län rymmer mycket höga natur och kulturvärden kopplade till vårt småbrutna landskap. Det finns stor utvecklingspotential för både friluftslivet och naturturismen i regionen.

Balansen mellan skog och vilt är en utmaning

Balans mellan skog och vilt är en avgörande fråga i vår region. Ett tecken på att det inte råder balans är att den så kallade älgbetesinventeringen visar på större skador än den målsättning som är antagen.

Det samlade betestrycket från älg, rådjur, dov- och kronvilt påverkar skogsbruket i hög grad. Balansen är viktig för produktionen, den biologiska mångfalden och för viltstammarna. Idag ser vi en större dominans av gran än vad som är önskvärt. Eftersom granen inte är lika utsatt för betesskador och därmed upplevs som ett säkrare alternativ, planteras gran även på marker där det borde vara tall eller andra trädslag, för att inte äventyra produktionen. Det är problematiskt på många sätt. Den biologiska mångfalden minskar, fodermängden för viltet minskar, gran på tallmark innebär lägre produktion och försämrade ekonomi och skogen blir sämre rustad att möta klimatförändringarna. Men, trenden är vänd och föryngring med tall ökar i Småland.

SAMMANFATTAD SWOT

STYRKOR <ul style="list-style-type: none">• Skogsrik region med hög tillväxt och god tillgång till skogsråvara av hög kvalitet• En mogen bransch• Det småländska entreprenörskapet• Stor och stark förädlingsindustri• Kommuner med vilja att bygga i trä• Många skogsägare med stort engagemang och kunskap• Höga naturvärden, kulturmiljövärden och upplevelsevärden kopplat till vårt mosaikartade landskap• Höga naturvärden kopplade till våra eklandskap• Stor andel av arealerna certifierade• Positiv utveckling i miljöarbetet• Starka universitet med forskning och utbildning• Lång tradition av jakt och vana att förvalta viltstammar• En vilja att samverka regionalt	SVAGHETER <ul style="list-style-type: none">• Bristande jämställdhet och mångfald inom skogsnäringen• Delvis låg förädlingsgrad• Låg attraktionskraft i vissa skogliga yrken• Delvis låg kunskapsnivå om träbyggnad• Liten andel av forskningsmedel till södra Sverige• Utveckling med gran på tallmark• Dålig beredskap för skötsel av lövskog• Stor andel oplanerade ägarskiften• Fragmenterat landskap med öar av biologiskt viktiga arter• Ensidigt skogsbruk som ger ensidiga skogar• Otillräckliga medel för skötsel av skyddade områden• Upptäckt av höga naturvärden sent i processen• Intressekonflikt och ogynnsamt samtalsklimat mellan skog och vilt
MÖJLIGHETER <ul style="list-style-type: none">• Omställning till ett biobaserat samhälle• Ökad andel löv efter stormhyggerna• Stor efterfrågan på träprodukter ger möjlighet att förädla mer• Efterfrågan på upplevelser och stort intresse för våra värden från turister• Många nya svenskar som kan jobba i branschen och tillföra nya perspektiv	HOT <ul style="list-style-type: none">• Urbanisering och försämrade tillgång till service och infrastruktur• Svårigheter att rekrytera rätt kompetenser• Bilden av skogsbruket som miljöförstöring• Nedläggning av sågverk• Förändrat klimat med mer torka och skadegörare• Stora viltbetesskador försvårar föryngring med tall och andra trädslag än gran• Hög medelålder hos både skogsägare och jägare• Dålig samordning mellan myndigheter

Bilaga 1

HANDLINGSPLAN 2018-2020

INLEDNING

Här följer de konkreta insatser som föreslås för att bidra till att realisera strategierna och undanröja de hinder som ligger i vägen för att vi ska kunna utveckla och ta tillvara de olika värden som skogen ger på bästa sätt.

Insatserna genomförs och finansieras på olika sätt inom aktörernas verksamheter, och med olika grad av samhandling. Insatserna är kopplade till respektive delstrategi, men ett av förslagen är av mer övergripande karaktär och handlar om en gemensam funktion för samordning av arbetet med att genomföra skogsstrategins olika delar.

Gemensam funktion för samordning av genomförandet av skogsstrategin

En samordnande funktion i form av samordnare eller kansli med uppgift att samordna insatser och kommunicera arbetet, men också genomföra vissa delar av den regionala skogsstrategins handlingsplan och fånga upp behov och förslag till åtgärder som genereras i de råd och forum för diskussion och samverkan som finns eller föreslås. Detta föreslås ske i tät samverkan med Träregion Småland.

1 Öka attraktiviteten kring den småländska skogen och stärk kompetensförsörjningen inom skogsbruk och skogsindustri

1.1 Skapa ett sydsvenskt skogligt och skogsindustriellt kompetenscentrum

Arbeta för ett sydsvenskt kompetenscentrum för forskning och utbildning. Syftet är att stärka forskning och utbildning med fokus på sydsvensk skog, öka samverkan och få fler företag att lyfta sig i värdekedjan för ökad lönsamhet. Detta bör ske i samverkan mellan Linnéuniversitet, SLU (inkl. Asa), Skogforsk, Jönköping University, regionorganisationer och företag/industri. Arbetet är påbörjat i separat projekt.

Genomförs i samverkan mellan Linnéuniversitetet, SLU, Jönköping University, Skogforsk, Regionorganisationerna samt näringslivsaktörer.

1.2 Etablera en regional mötesplats för skogsfrågor

En mötesplats i form av en årligt återkommande tillställning för att lyfta aktuella frågor och uppmärksamma och sprida exempel på goda insatser. Alla perspektiv, dvs produktion, upplevelser, naturvärden. En heldag, där halva dagen innebär parallella seminarier där de råd och forum som föreslås i andra åtgärdsförslag genomförs. Dagen hålls omväxlande i de tre länen. Samordning med profilering inom trästrategin ska övervägas.

Genomförs av den gemensamma samordningsfunktionen och i samverkan med Träregion Småland

1.3 Skapa forum för dialog om kompetensförsörjning

Ett forum för att stärka dialogen mellan utbildningsaktörer på alla nivåer och näringslivets aktörer. Syftet är att säkra den långsiktiga kompetensförsörjningen inom området. Förslaget innebär inte en permanent organisation utan en dynamisk form som är kopplad till regionernas kompetensplattformar. Regionerna får i uppdrag att genomföra dialogmöten utifrån de frågor som är mest aktuella just nu. Främsta syftet är att fånga upp behov och önskemål från branschen. Insatsen bör göras gemensamt eller samordnat i de tre regionerna. Rapportering av läget och behov av insatser ska göras till skogsstrategins styrgrupp. Särskilt fokus ska finnas på ökad jämställdhet och mångfald.

Genomförs av regionernas kompetensplattformar. Övriga aktörer är relevanta utbildningsaktörer och näringslivets aktörer. Insatsen genomförs helt gemensamt med Träregion Småland.

1.4 Insats för ökad jämställdhet

För att lyfta vikten av jämställdhetsarbete och sätta ljus på frågan föreslås en insats i form av en gemensam avsiktsförklaring, där anslutande aktörer förbinder sig till vissa åtaganden och samtidigt får tillgång till utbildning, verktyg och erfarenhetsutbyte om jämställdhetsarbete och vinster med ökad jämställdhet. En resurspool för information, material och handledning blir tillgängligt för även mindre företag som inte har stora resurser för värdegrundsarbete. En viktig del är att lyfta goda exempel där företag i vår region arbetat framgångsrikt med jämställdhetsarbete.

Genomförs av den gemensamma samordningsfunktionen eller i separata projekt.

1.5 Samarbete om att förmedla modern bild av småländsk skog och skogsbruk

Samarbete kring kommunikation och profilering för ökad attraktivitet. Syftet är både ökad kännedom om skogens värden och ökad attraktivitet för skogliga utbildningar och jobb. Här ingår arbete med skogen i skolan för att nå alla lärarstudenter, utveckla skogen i skolan-ambassadörer och arbeta med skogskollo i större omfattning. Även studievägledare bör adresseras och möjligheten till studiebesök stimuleras. Ingår även informationsinsats om allemansrätt och äganderätt riktad till kommuner och myndigheter respektive markägare och entreprenörer för att öka kännedomen om och förståelsen för de rättigheter och skyldigheter som allemansrätt och äganderätt innebär. Här ingår även exempelvis inrättande av skogs- och träambassadörer och demo-gårdar i respektive län.

Genomförs av den gemensamma samordningsfunktionen eller separat projekt beroende på omfattning

2 Öka förädlings- och innovationsgraden

2.1 Stärk Smålands roll inom utvecklingen av bioekonomiområdet

Syftet med åtgärden är att bättre kunna ta tillvara och dra nytta av de möjligheter som finns, både affärsmöjligheter och forskningsmedel. Linnéuniversitetet ges uppdraget att årligen bevaka och sammanställa läget inom bioekonomiområdet (vilket behöver definieras och avgränsas). Detta bör göras i samarbete med Jönköping University och regionernas innovationsansvariga. Kopplat till denna bevakning föreslås en årlig mötesplats för relevanta aktörer med koppling till bioekonomi för att lyfta vad som är aktuellt inom området och vad det innebär för vår region. I uppdraget bör ingå att arbeta för att få ordna den nationella bioekonomiriksdagen, samt att skapa access till samverkansplattformen Tresearch.

Genomförs av Linnéuniversitetet i samverkan med exempelvis Jönköping University, regionernas innovationsansvariga och energikontoren. Genomförs gemensamt med Träregion Småland.

2.2 Säkerställa att innovationssystem och företagsstödjande system stimulerar innovationsutveckling även inom skogsbruk och skogsindustri

Det finns behov kring både produktutveckling och marknadsintroduktion/kommersiellisering av innovationer inom skogsbruk och förädling. För att säkerställa detta behövs en genomlysning av nuvarande system för att utvärdera möjligheterna, analysera behoven och identifiera lämplig form för stimulering till innovationsutveckling. Förslaget innebär i första steget att inventera och analysera möjligheter, eventuella hinder och föreslå vad som behöver göras för att förenkla och stimulera innovation och produktutveckling i skogsnäringen, även tex mekanisk verksamhet med koppling till skogsbruket. Vilka åtgärder som bör genomföras beror på resultatet av förstudien.

Genomförs av regionorganisationerna och tillsammans med Träregion Småland.

2.3 Stötta kommuner och andra offentliga organisationer att använda trä i större utsträckning

Syftet är att stimulera träbyggande och annan användning av trä i offentliga organisationer. Insatser genomförs främst inom andra uppdrag, tex Smart Housing Småland, Träregion Småland, nätverket Trästad, Träbyggnadskansliet. Åtgärdsförslaget handlar främst om samordning av det som görs på området, både regionalt och nationellt. Ett samordnat påverkansarbete kan stärkas genom gemensamt informationsmaterial om nyttan och exempelvis möjligheterna i offentlig upphandling. Information och erfarenhetsutbyte kan också rymmas inom länsstyrelsernas ordinarie uppdrag om stöd och rådgivning till kommunerna.

Genomförs av den gemensamma samordningsfunktionen i samverkan med Träregion Småland och inom relevanta aktörers ordinarie uppdrag.

2.4 Satsning för att ta tillvara möjligheterna med digitalisering

Det finns många pågående initiativ som rör hantering av digital information, och dessa skulle behöva samordnas och integreras för att hitta vägar till affärsnytta och effektivare

hantering av data och information. Digitala traktordirektiv är ett exempel på en produkt som efterfrågas inom olika delar av skogsbruket. Det är särskilt viktigt att arbeta för att öka förutsättningarna att alla olika aktörer inom skogsnäringen kan dra nytta av digitaliseringens möjligheter. Åtgärdsförslaget innebär att som första steg ge någon av de aktuella aktörerna ansvar att samordna initiativen som finns i södra Sverige. En del i detta innebär ett årligt råd som forum för dialog.

Aktuella aktörer är bland andra Skogsstyrelsen, LNU (Big Data/DISA), IEC, Skogforsk, SLU, RISE (tester drönare), skogsnäringen, innovationsplattformar, Tunga fordon, Katam technologies AB.

3 Öka produktionen och variationen för att nyttja en större del av den småländska skogens potential

3.1 Regional samling för ökad produktion

Gemensam satsning för aktivare skogsskötsel med fokus på föryngrings- och röjningsinsatser. Goda exempel från skogsgårdar som ökat produktion med t ex förädlat plantmaterial och användning av senaste teknik/metoder. Syftet är även stimulera till ökad röjning för att ta hand om de omfattande arealer ungskog, uppkomna efter stormarna Gudrun och Per, på väg ur röjningsfasen.

Det krävs ökad samordning av olika aktörers insatser för att få större genomslag. Skogsstyrelsen, skogsbrukets aktörer, skogsägare, utbildningsanordnare, studieförbund planerar för samordning och formulerar gemensam kommunikation. En workshop arrangeras som ett första steg i arbetet.

3.2 Utveckla Asa försöks- och tillväxtpark

En kraftfull satsning på att utveckla samarbetet/forskningsmiljön/mötesplatsen kring variationsrikt skogsbruk, hyggesfria metoder, blandskog, ståndortsanpassning, skog/vilt och ökad produktion. Anläggande av demoslingor/demonstrationsplatser för teknik och metodutveckling i skogsbruket, skötsel exempel kring val av skogsbruksåtgärder för produktion, miljö och vilt. Första steget är att genomföra en förstudie för att hitta former och involvera relevanta aktörer. Arbetsgrupp bildas för att inleda Asa-samarbetet 2018.

3.3 Skapa en klimatplattform för informationsinsatser och rådgivning om anpassning till ett förändrat klimat

Syftet är att kunna erbjuda skogsägare och beslutsfattare kunskapsunderlag som utgår från ett helhetsperspektiv genom att samla flera kompetenser inom skogsskötsel, biologi, skogsråvarans egenskaper etc. Rådgivning och information bör utvecklas och anpassas till ny kunskap och nya förutsättningar i syfte att öka skogsbrukets aktörers kunskaper om olika metoder för att främja kvalitetsegenskaper och det ekonomiska värdet av skogsproduktionen. Förslagsvis kopplad till sydsvenskt kompetenscentrum. Åtgärdsförslaget innebär i första hand att stödja uppbyggnad och infrastruktur för sådan plattform.

Genomförs av Linnéuniversitetet tillsammans med bland andra Skogsstyrelsen och skogsnäringen.

3.4 Arbeta för ökad avsättning och förädling av lövvirke och stimulera intresset för lövskogs- och ädellövskogsskötsel

Genomför förstudie kring marknad, avsättning och matchning med inventering av hinder och behov, samt genomför projekt för att förbättra förutsättningarna för ökad lövskogsskötsel i Småland och stimulera skogsägarna genom riktade kunskapshöjande åtgärder och rådgivning (ta vara på erfarenheterna från tex det regionala projektet Lövsuccé) och sprid exempel.

3.5 Samverka för en fungerande infrastruktur

Öka samordningen för att säkerställa att skogsnäringens behov beaktas i den regionala planeringen. Relevanta aktörer är näringen, regionen, länsstyrelserna och trafikverket. Förutom att stärka dialogen om behov och möjliga lösningar kan en utökad samverkan ge större kraft i påverkansarbetet när det gäller prioriteringar nationellt. Gäller både vägar/järnvägar och mobiltäckning/bredband.

Genomförs av regionorganisationerna, Länsstyrelserna, Trafikverket och skogsnäringen.

4 Stärk det lönsamma företagandet på skogsgården

4.1 Kompetenssatsning för att stärka skogsägaren som företagare

Syftet är att höja kunskapen hos de nya skogsägarna för att få effektivare och mer lönsamma skogsbruksföretag, och möta förändringen i att fler skogsägare är beställare av tjänster snarare än självverksamma på sin skogsfastighet. En av målgrupperna bör vara nya skogsägare, men också övriga för generell kompetensutveckling i ekonomi, marknad, ledarskap, ägarskifte och skogsskötsel samt för utveckling av digitala verktyg/underlag. Möjligheten att erbjuda en kompetensutvecklingscheck bör finnas som en del i kompetenssatsningen, men även riktade utbildningsinsatser i form av kurser, informationsdagar och demonstrationstillfällen.

Genomförs i gemensam satsning av Skogsstyrelsen, LRF, Linnéuniversitetet och vissa av skogsbrukets aktörer.

4.2 Inkludera, eller aktivera, skog och trä i företagsstödjande systemet

Arbeta för att verksamheter med skog och trä som bas inkluderas och prioriteras i det system som stödjer företagsutveckling etc. De är delvis inkluderade redan, men det behövs analys av i vilken utsträckning företag inom skog och trä utnyttjar de möjligheter som finns och hur företag kan stödjas ytterligare. Första steget bör vara en genomlysning som föreslås i 2.2.

Genomförs tillsammans med Träregion Småland. Regionorganisationerna är huvudaktör, övriga relevanta är Länsstyrelserna, ALMI med flera.

4.3 Stärk befintliga och nya entreprenörer med skogen som bas genom att bland annat skapa nätverk

Syftet är att stärka de entreprenörer som vill utveckla annan verksamhet med skogen som bas, främst småskalig träförädling och besöksnäring. I insatsen bör ingå att skapa nätverk för entreprenörer, analysera behovet av kompetensutveckling och arbete med marknadsutveckling.

Förslag om två projekt:

1. Stärkt småskalig träförädling: kartlägg aktörer, skapa kluster, inventera kompetensutvecklingsbehov, hitta/testa form för marknadsorganisation.
2. Liknande för besöksnäring: skapa nätverk för erfarenhetsutbyte, men särskilt fokus på modeller för avtal mellan markägare och nyttjare samt modeller för att ta betalt.

Syftet ska vara att respektive nätverk/kluster efter projekttiden är på plats och står på egna ben, men har möjlighet att signalera behov om kompetensutvecklingsinsatser eller liknande till samordnare/kansli.

Projekt som genomförs gemensamt av exempelvis LRF, Södras mångbruksgrupp, Småågårnas riksförbund, regionorganisationernas turismorgan.

4.4 Stimulera ägarskifte

Förutsättningarna för ägarskiften av skogsfastigheter är delvis andra än för ägarskifte av jordbruksfastigheter. Förslaget innebär i första steget en förstudie av läget och vilka hinder och behov som finns, utöver ekonomiska och juridiska förutsättningar.

Genomförs i projektform av exempelvis LRF, Jönköping University, Södra med flera.

5 Bevara och stärk våra naturvärden, vårt gemensamma kulturarv och friluftslivet

5.1 Skapa en arena för regional dialog om natur- och kulturvård

Skapa en arena för regional dialog där aktörerna ”sitter vid samma bord” för att öka förståelsen och respekten för varandra på olika nivåer i organisationerna. Ett exempel är dialog och förankring av arbetet med grön infrastruktur och landskapsperspektiv. Ett sätt att möta behovet är att utveckla de befintliga skogliga distriktsråden, formalisera arbetet och öka samordningen mellan länens distriktsråd. Fler aktörer kan behöva delta i distriktsråden än idag för att täcka in behovet av samverkan.

Skogsstyrelsen är huvudaktör tillsammans med länsstyrelserna, LRF, skogsbrukets aktörer, Naturskyddsföreningen m.fl.

5.2 Skapa småländsk modell för effektiv och anpassad naturvård

Pilotprojekt för att hitta en modell för skydd och skötsel av våra värdefulla natur- och kulturmiljövärden i gränsen mellan skog och jordbruksmark. Ett samarbete mellan markägare, myndigheter och skogs- och lantbruksaktörer för att nå fram till bästa möjliga naturvärde. Syftet är att skydda områden med de högsta värdena och få en effek-

tiv skötsel genom att engagera skogs- och lantbrukare. Erfarenheter från arbetet med LEKO-områden (LEKO = LandskapsEkologiskt KärnOmråde) i Östra Vätterbranterna är en bra utgångspunkt.

Genomförs i projektförm där markägare inom skog och jordbruk, länsstyrelserna, Jordbruksverket, Skogsstyrelsen, LRF, Södra, Sveaskog m.fl. ingår.

5.3 Insats för att stärka förutsättningarna för friluftsliv

Skapa en samordning mellan länsstyrelsernas friluftslivsarbete som kopplar till skogen och ta fram lämpliga projekt med egen finansiering. Exempel på ingående delar är gemensamma utbildningsinsatser inom allemansrätten, goda exempel på avtal mellan entreprenörer och markägare inom besöksnäringen, samarbeten mellan kommun och markägare i tätortsnära natur och tillgänglighetsarbete. Avtal entreprenör - markägare, goda exempel, avtal tätortsnära natur kommun - markägare. Allemansrättsutbildning - markägare, kommun, allmänhet, Äganderätt/brukarrätt. Zonering inom och mellan reservat.

Genomför med länsstyrelsen som huvudaktör, tillsammans med kommuner, markägare, regionorganisationer, LRF, Södra, företagare, föreningar m.fl.

5.4 Småländsk arbetsmodell för myndighetssamverkan för kulturmiljövården.

Ta fram ett gemensamt arbetssätt för länsstyrelserna och skogsstyrelserna i de tre länen för att ta lärdom av varandra och skapa en samsyn i fråga om kulturvårderna. Även om det finns lokala skillnader så ska det vara tydligt att myndigheterna i Småland arbetar tillsammans och gör likartade bedömningar. Arbetsmodellen innebär även att myndigheterna gemensamt ska arbeta med samverkan med skogsnäringen och gemensamt föra vidare beslut och synsätt till berörda aktörer. Exempel på det senare kan vara att skapa mötesplatser som t ex Skogsstyrelsens frukostmöte i Kalmar län.

Genomförs inom länsstyrelsernas och Skogsstyrelsen ordinarie uppdrag.

5.5 Utveckla samverkan kring skydd och skötsel av värdefulla vattnet i skogen

Fortsätt kompetenssatsningar som tex att stimulera att nya våtmarker skapas och befintliga restaureras genom att sprida goda exempel på våtmarkssatsningar via vattendragsvandringar och våtmarksvandringar och genomföra utbildning kring körskadors och markberednings effekter på mark och vatten samt betydelsen av kantzoner i anslutning till vatten och våtmarker. Att sprida information via s.k. vattenslingor har visat sig vara effektivt och detta kommer vi framöver att fortsätta att arbeta för.

Ett arbetssätt ska testas i Jönköpings län där utgångspunkten är att en detaljerad blå skogsbruksplan. I arbetssättet är utgångspunkten att ansvaret är gemensamt. Genomförandet är tänkt att ske i samarbete med markägarorganisationer och andra intressenter.

Genomförs av länsstyrelserna, Skogsstyrelsen, LRF, Södra.

5.6 Stötta kommunerna för ett anpassat skogsbruk/anpassade skogsbruksplaner

Syftet är att stötta och uppmuntra kommunerna att planera skogsbruket på sina fastigheter för ekonomi, naturvärden, kulturmiljövärden, friluftsliv och besöksnäring. För kommuner är det en stor utmaning att klara alla de förväntningar och mål som berör den skogsmark som är i deras ägo. Hänsyn och konsekvenser berör förutom naturvård och friluftsliv allt från ekonomisk avkastning, mark för bostäder och verksamheter, till attraktiva boendemiljöer och kulturvärden. En ny skogsbruksplan som klarar dessa utmaningar ska tas fram med stöd av inventeringar, analyser, samråd, policybeslut och strategisk planering.

Genomförs av kommuner, länsstyrelser och Skogsstyrelsen.

5.7 Stimulera arbetssättet Komet

I varje län ska det finnas en arbetsgrupp med representanter från länsstyrelsen, Skogsstyrelsen, LRF, Södra samt ev. ytterligare intressenter. Syftet är att ta tillvara markägari-nitiativ till formellt skydd samt att öka förståelsen för skydd av skog. För att lyckas med NYA Komet krävs ett samarbete mellan myndigheter och markägarorganisationer. Ett stort arbete behöver göras för att informera markägare och att bygga upp förtroende och kontaktnät parter emellan.

Genomförs gemensamt av Skogsstyrelsen, länsstyrelserna, LRF, Södra.

6

Uppnå balans mellan skog och vilt

6.1 Jobba med Mera tall-metoden i Småland och Ölands alla älgförvaltningsgrupper

Skapa förutsättningar för arbete med mera tall-metoden hos berörda parter inklusive viltförvaltningsdelegationerna inom respektive län och organisation. Det innebär bland annat att arbeta med fortsatt hög avverkningstakt, förnyring med tall och lägre bestetryck. Även arbeta för att vara föregångare när det gäller att öka mängden av de ur fodersynpunkt viktiga trädslagen rönn, asp, sälg och ek (RASE).

Genomförs i redan påbörjat projekt, av Skogsstyrelsen, Länsstyrelserna, LRF, skogsbrukets aktörer, jägarorganisationerna.

6.2 Öka samordningen mellan länsstyrelserna när det gäller viltförvaltning

Förvaltningsplanerna skiljer sig idag åt och det kan finnas vinster med en ökad dialog och samverkan mellan de tre länen. Skogsstyrelsen kan stötta mer än idag med kunskapsunderlag, analyser och i dialogen med viltförvaltningsdelegationen och älgförvaltningsgrupperna. Förslaget innebär ökad samverkan mellan länsstyrelserna för erfarenhetsutbyte och mer harmoniserade beslut i den mån det är lämpligt och möjligt inom viltförvaltningssystemet.

Genomförs inom Länsstyrelsernas och Skogsstyrelsens ordinarie uppdrag.

6.3 Höj kompetensen om balansen mellan skog och vilt hos skogsbrukare och jägare

Spetsutbildning av kommande ÄFG-medlemmar, exempelvis genom simuleringsverktyg. Åskådliggör effekterna av olika betestryck genom att inrätta referenshägn.

Påbörjat i projekt i LRFs regi samt Södra. LRF, Södra, jägarorganisationer deltar.

6.4 Stärk och sprid aktuell forskning om skog och vilt

Bevaka och utveckla långsiktig forskning som Sydälg/beyond moose. Arbeta för forskning om klimat och dagens ungskogar samt sociala processer och samhällsvetenskapliga aspekter. Mycket görs redan, bl a genom Södras forskningsstiftelse. Vi vill se att det som görs kan knytas till ex Asa. Förslag om doktorandtjänst med den här inriktningen inom Framtidens skogsskötsel i södra Sverige (FRAS) eller motsvarande.

Genomförs av Linnéuniversitetet i samverkan med SLU, Asa med flera.

6.5 Arbeta för ökad jämställdhet i viltförvaltningens rådgivande och beslutande organ.

Arbeta för att målsättningar om jämn könsfördelning i viltförvaltningsdelegation och älgförvaltningsgrupper uppnås.

Genomförs av Länsstyrelserna tillsammans med övriga aktörer i systemet

Bilaga 2

PROJEKTORGANISATION

i arbetet med att ta fram en regional skogsstrategi

Den regionala skogsstrategin har tagits fram i bred samverkan och dialog mellan offentliga myndigheter, näringslivet, intresseorganisationer och akademi under 2016-2017. Nedan framgår vilka organisationer och personer som varit representerade i styrgrupp och arbetsgrupp. Utöver arbetet i dessa grupper har ytterligare referensgruppsmöten och andra diskussioner genomförts med regionens övriga relevanta aktörer.

STYRGRUPP	
NAMN	ORGANISATION
Ingrid Burman, ordförande (<i>har ersatt Anders Flanking som i sin tur ersatte Kristina Alsér</i>)	Länsstyrelsen i Kronoberg
Thomas Carlzon (<i>har ersatt Malin Almqvist som i sin tur ersatte Stefan Carlsson</i>)	Länsstyrelsen i Kalmar
Lars Sandberg	Länsstyrelsen i Jönköping
Johanna From	Skogsstyrelsen
Ulrika Geeraedts/Elisabeth Eriksson	Region Jönköpings län
Helena Nilsson	Regionförbundet Kalmar län
Christel Gustafsson	Region Kronoberg
Ann Charlotte Larsson	Linnéuniversitetet
Håkan Larsson	Södra
Fredrik Klang	Sveaskog
Lars-Ove Johansson	LRF
Per Darell	Naturskyddsföreningen
ARBETSGRUPP	
NAMN	ORGANISATION
Malin Pettersson, projektledare	Länsstyrelsen i Jönköpings län
Anders Hildingsson	Länsstyrelsen i Kalmar län
Per Markus Jönsson	Länsstyrelsen i Kronobergs län
Malin Bendz Hellgren	Länsstyrelsen i Kronobergs län
Stefan Carlsson	Region Jönköpings län
Lena Bohman	Regionförbundet i Kalmar län
Erik Ciardi	Skogsstyrelsen i Jönköping
Carina Strömberg	Skogsstyrelsen i Kalmar
Therese Nilsson/Hasse Bengtsson	Skogsstyrelsen i Kronoberg
Jerker Bergdahl	Linnéuniversitetet
Johan Bergh	LRF
Helene Lantz/Sven Bergman	Södra
Mats Blomberg	

Bilaga 3

NULÄGESBESKRIVNING

INLEDNING

Den här beskrivningen av nuläget i den småländska skogen är framtagen som underlag för arbetet med att identifiera vilka insatser som bör genomföras för att undanröja de hinder som står i vägen för att skogen ska kunna bidra ytterligare till vår regions positiva utveckling.

Utgångspunkten är det underlag som kom fram genom den swot-analys som genomfördes med inspel från ett stort antal av vår regions aktörer med koppling till skog, vid ett strategiskt samtal på Residenset i Växjö inför arbetet med att ta fram en regional skogsstrategi för Småland. Vissa uppgifter kommer från forskningsrapporter, nationell statistik, särskilda analyser eller regionala uppföljningar där det är möjligt att hänvisa till en källa. I vissa fall kommer uppgifterna från intervjuer och diskussioner med relevanta aktörer vid de olika möten som genomförts under arbetet.

Skogens historia i Småland

Det sydsvenska landskapet har sedan den senaste istiden varit under ständig förändring. Under tusentals år efter istiden var det framför allt naturliga faktorer som formade naturen. Under de senaste 6000 åren har människans verksamhet mer och mer påverkat landskapets utseende. Sedan människorna i södra Sverige blev bofasta jordbrukare har öppen eller halvöppen mark varit den vanligaste naturtypen. Skogarna har bränts och betats. Vissa arter gynnades medan andra inte. Virket från träden har historiskt sett mestadels använts som energiråvara, hägnad och till byggmaterial.

Under 1900- och 2000-talet har det sydsvenska skogslandskapet genomgått en dramatisk förändring. Ängsbruk och skogsbyte har i stort sett försvunnit och ersatts av skogsbruk. Skogsbruket och dess industri har gynnat det svenska välfärdssamhället. Skogsmarkernas starkt ökade volymer och arealer har gynnat många skogslevande arter samt friluftsliv. Skogsbruket utvecklades i slutet av 1900-talet till att involvera många nya frågor och värden som biologisk mångfald, kulturhänsyn och hänsyn till friluftsliv. Kombinationen av aktiva skogsägare, skogsvårdslagstiftning och en stark skogsindustri har lagt grunden till ett framtida biobaserat samhälle. I dag har vi möjlighet att visa allmän hänsyn och avsätta natur för andra värden än produktion av livsmedel eller vedråvara.

Skogens olika värden har nog alltid diskuterats. I dag är det nya värdegrunder som ska balanseras och många olika samhällsaktörer deltar i debatten kring skog.

SKOG OCH TRÄ ÄR VIKTIGT FÖR SMÅLAND

Småland är Sveriges främsta skogsregion när det gäller omsättning, förädlingsvärde och sysselsättning. Skogen är viktig för både Småland och Sverige. Den bidrar med ekonomisk tillväxt, arbetstillfällen och viktiga ekosystemtjänster. Sjuttio procent av regionens markyta täcks av skog, tillväxten är hög och vi har områden med helt unika naturmiljöer. Förutom produktionsvärden, naturvärden och möjligheten till rekreation har skogen också en viktig roll i omställningen till en biobaserad ekonomi och för att minska klimatpåverkan.

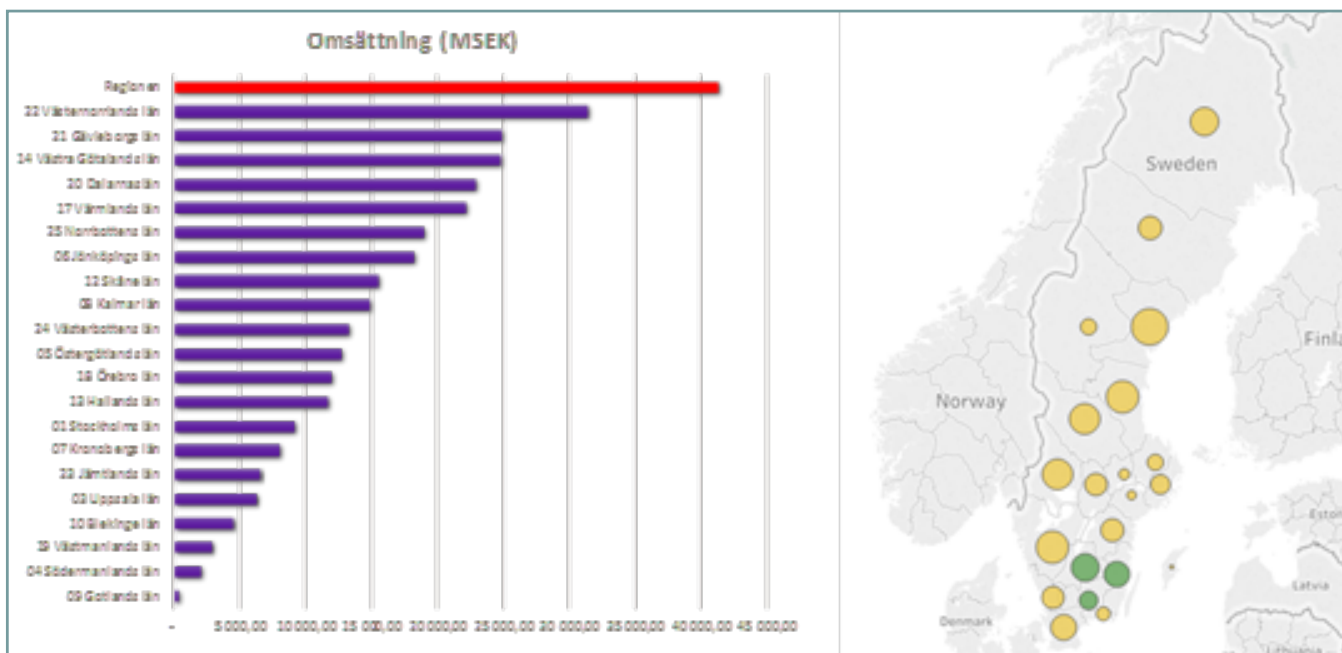
Stor och viktig bransch i Småland

Skogsbruket och förädling av skogsråvara omsätter omkring 40 miljarder kronor i vår region. Förädlingsvärdet i dessa branscher uppskattas till nästan 12 miljarder kronor. Småland står för nästan en tredjedel av det samlade förädlingsvärdet i Sverige när det gäller träförädling.

Över 16 000 personer är sysselsatta inom skogsbruket och förädling av skogsråvara, vilket utgör ungefär sex procent av sysselsättningen i näringslivet i Småland. När det gäller regionens näringsliv utgör dessa branscher omkring åtta procent av både omsättning och förädlingsvärde. Detta är de direkta bidragen, och exempelvis näringens omfattande transporter och kringverksamheter tillkommer.

	Skogsbruk (02)	Träförädling (16)	Pappers- och massaindusti (17)
Riket	71 959	85 948	125 798
Småland	9 309	22 932	9 036
Jönköping	3 490	10 471	4 310
Kronoberg	2 988	4 566	529
Kalmar	2 831	7 895	4 197
Andel av rikets samlade omsättning			
Småland	13 %	27 %	7 %
Jönköping	5 %	12 %	3 %
Kronoberg	4 %	5 %	0 %
Kalmar	4 %	9 %	3 %

Tabell 1. Omsättning 2014 (MSEK) (Källa SCB, Företagsregistret bearbetning av Kontigo)

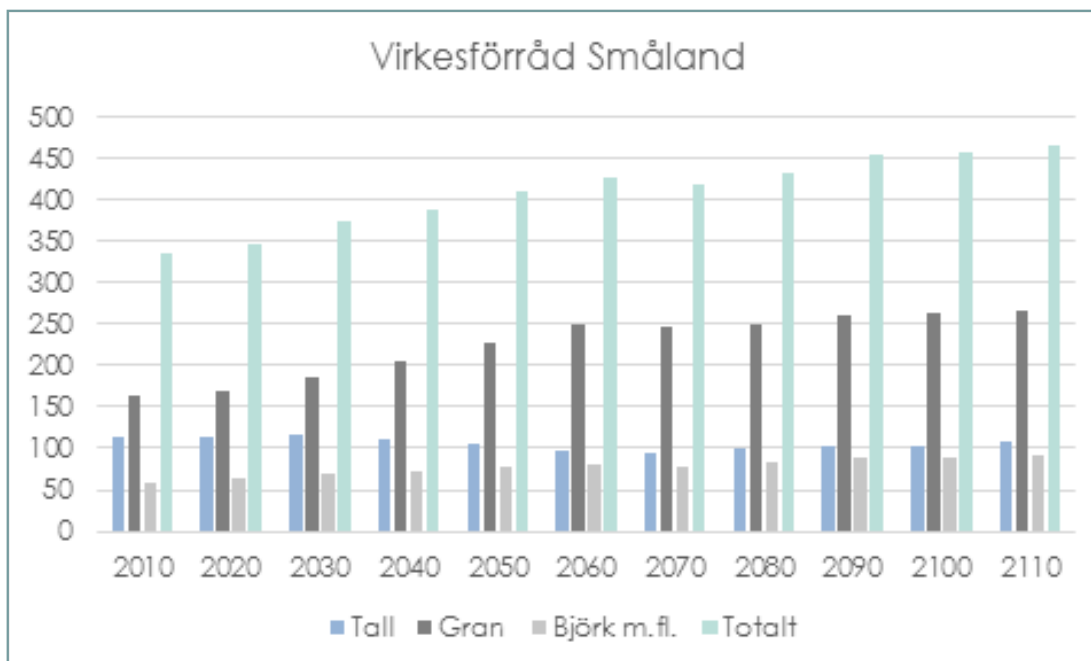
Figur 1. Omsättning i skogsnäringen (skogsbruk, träförädling och pappers- och massaindustrin) 2014 (SCB, Företagsregistret, bearbetning av Kontigo)

Mycket skog och hög tillväxt

I Småland finns över två miljoner hektar skogsmark. Drygt 70 % av all mark utgörs av skog. Skogarna i Småland växer med ungefär 14 miljoner kubikmeter varje år. Det är drygt 12 % av skogstillväxten i Sverige. Ungefär 1 % av skogen anmäls till slutavverkning varje år och det avverkas ungefär 12 miljoner kubikmeter skog varje år i Småland. Förrådet av ved i skogen i Småland ökar därmed med över 2 miljoner kubikmeter varje år.¹

Figur 2. Virkesförrådet i Småland, miljoner kubikmeter skog. Volymen skog på produktiv skogsmark exklusive skyddade områden till och med 2014. Uppgift från Riksskogstaxeringen. Observera att minskningen i virkesförråd från 2005 är beroende av stormarna Gudrun och Per.

Figur 3. Utveckling av virkesförrådet i Småland, miljoner kubikmeter skog. Uppgift från SKA (skogliga konsekvensanalyser) 2015. Diagrammet visar på en trolig utveckling av virkesförrådet om vi fortsätter med dagens sätt att sköta och förnygra skogen.

Infrastrukturen avgörande

Skogsnäringen är beroende av fungerande transporter. Naturresursen är platsbunden och därför är både väg- och spårbundna transporter i de olika delarna av förädlingskedjan nödvändiga. Den goda infrastrukturen är en av framgångsfaktorerna som gör att den svenska skogsnäringen är så framgångsrik och en välfungerande infrastruktur är nödvändig för en konkurrenskraftig småländsk skogsindustri. Målet om en biobaserad ekonomi förutsätter övergång till fossilfria transporter på lastbil i kombination järnväg.

Det finns behov av förstärkning av väg- och järnvägsnätet i de stora stråken men också landsbygdens vägnät. Det är särskilt viktigt för skogsbrukets transporter att det sekundära och tertiära vägnätet fungerar året runt. Det finns en strävan att flytta volymer från lastbil till järnväg men också att använda tyngre fordon, 74 ton, vilket spar kostnader och miljö. Mot den bakgrunden krävs vissa bärighetshöjande åtgärder för att minska risken för flaskhalsar i ett miljö- och kostnadseffektivt transportsystem.

De sex regionerna i Sydsverige har tagit fram ett gemensamt positionspapper med gemensamma prioriteringar inom infrastrukturområdet. Planeringen av den regionala infrastrukturen skulle kunna stärkas av en utvecklad dialog mellan berörda myndigheter och skogsnäringen.

Det finns också anledning att betona vikten av att ny infrastruktur samordnas mellan aktörer som bygger och projekterar väg- och järnvägsnät och med andra typer av ledningsstråk som kraftledningar. Det är viktigt att i enlighet med Miljöbalkens hushållningsregler ta minimalt med produktiv mark i anspråk.

Utbyggnaden av mobil kommunikation och bredband är avgörande för att kunna bedriva verksamhet i hela vår region. Nedmontering av kopparnätet innan fungerande ersättningslösningar är på plats motverkar möjligheten att behålla och stimulera företag och enskilda entreprenörer på landsbygden. För både skogsbruket och andra entreprenörer med skogen som bas är det mycket viktigt även med fungerande mobiltäckning.

Svagare relation till skogen idag

Utvecklingen med urbanisering och att allt fler bor i våra tätorter gör att en allt mindre del av oss har en vardaglig kontakt med skogen. För 200 år sedan bodde 90 procent av Sveriges befolkning på landet. Idag är det nästan tvärtom, 85 procent av oss bor i tätorter². Även om urbaniseringstakten mattats av så fortsätter den andel av befolkningen som bor i tätorter och städer att öka. Den här utvecklingen innebär att det är betydligt färre som bor och lever nära skogen idag än för bara 20 år sedan.

Undersökningar (*tex Novus, WWF*) visar att skogen är viktig för en stor del av Sveriges befolkning. Däremot är kunskaperna om skogens olika värden relativt låg. Det gäller både betydelsen av natur- och kulturmiljövärden, skogsnäringens bidrag i ekonomi och sysselsättning och inte minst skogens viktiga roll i övergången till ett biobaserat samhälle.

Trots att skogsnäringen kan beskrivas som en framtidsbransch på grund av den hållbara råvaran och den höga innovationsgraden så finns också en annan bild av branschen. Skogsnäringen har länge förknippats med fysiskt betungande arbete, trots att både skogsbruket och skogsindustrin genomgått stora förändringar när det gäller exempelvis automation och digitalisering. Det finns också en relativt spridd uppfattning att skogsbruk bedrivs genom ”skövling” av värdefulla naturmiljöer genom stora kalhyggen, trots att större hänsyn tas till naturvärden nu än tidigare.

Kombinationen av låg kunskap om skogens nytta för vårt samhälle och bilden av skogsbruk som negativt för miljön bidrar till en syn på skogsbruket som inte upplevs spegla verkligheten och inte bidrar till att attrahera kvinnor och män att bli en del av branschen.

Könssegregerad näring

Skogssektorn är en av de sektorer i Sverige som är mest könssegregerade³. En ökad jämställdhet i branschen kan motiveras utifrån både ekonomiska och demokratiska aspekter. Demokratiperspektivet grundar sig på att kvinnor och män ska ha samma möjlighet till försörjning och arbete liksom att välja utbildning och yrke. Det finns också motiv kopplade till att sammansättningen i beslutande positioner bör representera samhället i stort. Snäva uppfattningar kopplat till kön utgör också hinder för att kvinnor och män ska kunna utvecklas som människor. En könssegregerad arbetsmarknad försvårar matchningen på arbetsmarknaden, vilket försämrar effektiviteten. De ekonomiska vinsterna med ökad jämställdhet beror bland annat på tillgången till en bredare bas att rekrytera från, men det är också ett sätt öka branschens legitimitet i förhållande till resten av samhället.

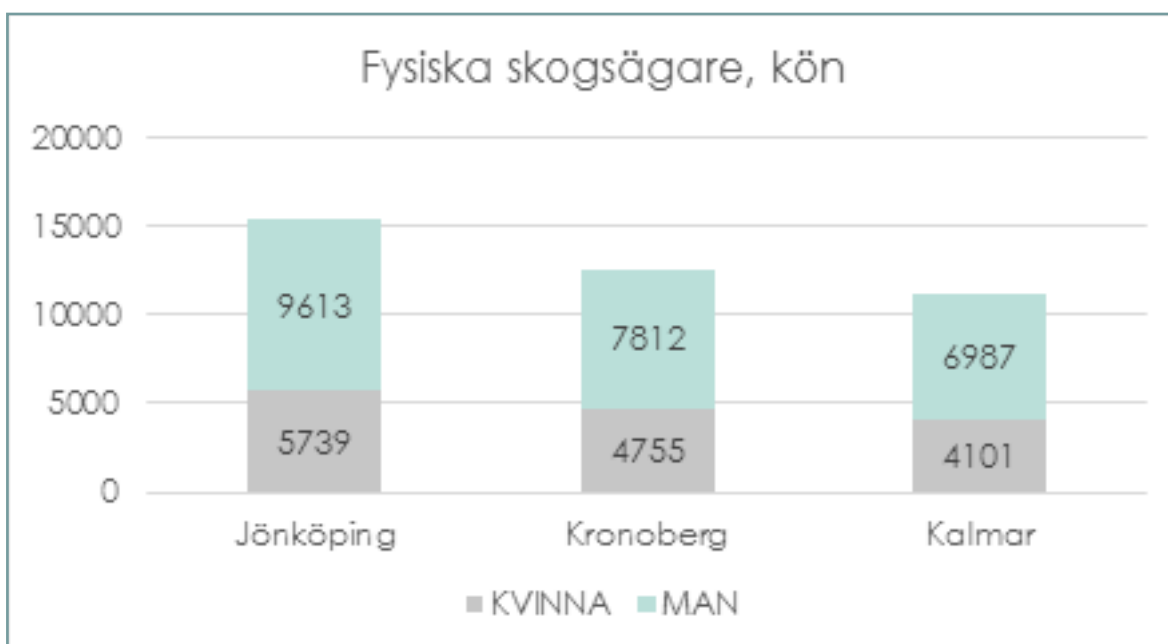
2. SCB: https://www.scb.se/sv/_/Hitta-statistik/Artiklar/Urbanisering--fran-land-till-stad/#

3. Lidestav & Sjölander, 2007

Även om utvecklingen går mot en jämnare könsfördelning så är det en stark dominans av män i den småländska skogsnäringen. Allra störst är utmaningen inom träförädlingen. När det gäller skogsägandet är fördelningen betydligt jämnare. Mer än en tredjedel av skogsägarna är kvinnor.

	Kronobergs län		Jönköpings län		Kalmar län	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
02 Skogsbruk	23 %	77%	26 %	74 %	22 %	78 %
16 Tillverkning av trä och trävaror	16 %	84 %	19 %	81 %	19 %	81 %
17 Pappers- och pappersvarutillverkning	29 %	71 %	26 %	74 %	22 %	78 %

Tabell 2. Andel förvärvsarbetande 16+ år (dagbefolkning) efter kön och bransch (SCB, Registerbaserad arbetsmarknadsstatistik, bearbetning av Kontigo).

Figur 4. Könsfördelning skogsägare. Källa: Skogsstatistisk årsbok.

Kompetensförsörjning, utbildning och rekrytering

Skogsnäringen står inför ett kommande generationsskifte och ett generellt behov av arbetskraft i många delar. En ökad konkurrens om arbetskraft medför ett behov av att skogssektorns attraktivitet ökar. Skogsnäringen är en kunskapsintensiv bransch som är i behov av bred kompetens. Rekryteringsbasen behöver breddas genom att attrahera kvinnor i större utsträckning. Även utlandsfödda behöver kunna attraheras för att ha en bredare bas för rekrytering och för att åtnjuta de fördelar som en större mångfald innebär.

De dominerande utbildningarna som ger jobb i den småländska skogsnäringen är jägmästar- respektive skogsmästarutbildningarna vid Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) i Umeå och Skinnskatteberg. I Småland finns också flera starka aktörer i Linnéuniversitetet (LNU), SLU, Jönköping University samt de tre länens naturbruksgymnasier.

Linnéuniversitetet ger flera utbildningar inom skog och trä. Samtliga program och kurser ges på distans. Förutom två program på grundnivå (Högskoleingenjör samt Skogskandidatprogrammet) ges fristående kurser på grund- och avancerad nivå i Skog och träteknik. De fristående kurserna, inom till exempel Skogsskötsel, Skoglig planering, Virkeslära, Fastighetsteknik, Lövträd, Inköp och försäljning, samt Skogsföretagets ekonomi, kompletteras av de populära kurserna i Hållbart familjeskogsbruk. Hållbart familjeskogsbruk har satt Linnéuniversitetet på den skogliga kartan i Sverige och utvecklats till ett varumärke i sig. År efter år ligger kurserna i topp över mest sökta kurser vid Lnu (år 2015 på tredje plats). Ingenjörsprogrammet har under flera år haft ett sämre söktryck trots en mycket lovande arbetsmarknad för de examinerade studenterna. Med hjälp av Kampradstiftelsen har ett projekt pågått under 2015 för att se över denna utbildning och förhoppningsvis göra den mer attraktiv.

Problemen med jämställdhet i arbetslivet börjar redan under utbildningarna då de inte lyckats rekrytera kvinnor i samma utsträckning som män. Här har utbildningarna vid LNU utmärkt sig de senaste åren och haft en bra fördelning mellan män och kvinnor. Statistik visar att Skogskandidatprogrammet har nästan lika många kvinnor som män. Kurserna i Hållbart familjeskogsbruk visar på samma trend. På ingenjörsutbildningen finns dock utrymme för förbättring.

Program	Kvinnor	Män
Skogskandidat	47 %	53 %
Högskoleingenjör	10 %	90 %
Hållbart familjeskogsbruk	46 %	54 %

Tabell 3. Fördelning av män och kvinnor inom utbildningarna. Första årskullen år 2016.

Övrig utbildning inom skog och trä i Småland

Högskolenivå

På högskolenivå finns vid Jönköping University några kurser som innehåller delmoment i trä inom konstruktionsteknik och byggmaterial. Det förekommer ingen regional samordning inom utbildning, men på forskningsnivå finns forskarskolan ProWood som en gemensam satsning.

Gymnasienivå

Skogsbruksgymnasium finns i dag i Ingelstad, Ryssby, Stora Segerstad, Ingelstorp och Nifsarp. Ett visst samarbete finns genom att vissa elever gör sin praktikperiod och sina gymnasiearbeten vid Linnéuniversitet.

Övriga program på gymnasienivå med inriktning trä är i dagsläget:

- Hantverksprogrammet Finsnickeri, Nybro Träutbildning, Nybro
- Hantverksprogrammet Finsnickeri, Västerviks gymnasium, Västervik
- Hantverksprogrammet Finsnickeri, Holavedsgymnasiet TSS, Tranås
- Industriprogrammet inriktning trä, Njudungsgymnasiet, Vetlanda.

Yrkeshögskola (YH)

Inom YH hittar vi

- Skogsbrukstekniker Stora Segerstad
- Teknik och produktionsstyrning, Nybro Träutbildning, Nybro
- Produktionsledare för trä- och möbelindustrin, Nässjö kommun
- Designkoordinator inom möbel och inredning, Nässjö kommun
- Trähusprojektör, Vetlanda 2017
- Möbelproduktionstekniker, Fenix, Vaggeryd.

Övriga utbildningar

I Nybro finns även en yrkesvuxutbildning inom Finsnickeri. Capellagården i Vickleby ger Möbel- och inredningssnickeri. Dessutom är arbetsmarknadsutbildningar på gång i Nässjö och Västervik. Vid Träcentrum i Nässjö ges flertalet anpassade utbildningar samt kurser inom produktutveckling mot möbeldesign.

Skogspolitikens jämställda mål och frihet under ansvar

Frihet under ansvar

Den svenska skogspolitiken brukar sammanfattas under devisen Frihet under ansvar. Med frihet menas att skogsvårdslagstiftningen innehåller ganska få styrande och tvingande regler. Som skogsägare har du stor frihet att utveckla din skog efter dina egna mål. Men du har också ett stort ansvar i att se till att det kommer ny skog och för att bevara och utveckla miljövärden.

Skogsägare måste se till att det kommer ny skog efter avverkning, bibehålla en viss minsta produktion och ta miljöhänsyn vid alla åtgärder som genomförs. I övrigt har skogsbrukare stor frihet att välja inriktning för sitt skogsbruk och anpassa metoderna efter det.

Mål för produktion och miljö

Skogsägarens ansvar är kopplat till skogspolitikens mål. Det finns två mål, ett mål om att skogen ska ge hög och värdefull virkesproduktion och ett mål om att skogens miljövärden ska bevaras och utvecklas. De här två målen är lika viktiga och ska gå att förena. Produktionsmålet innebär att skogen och skogsmarken ska utnyttjas effektivt och ansvarsfullt så att den ger en uthålligt god avkastning. Skogsproduktionens inriktning ska ge skogsägaren frihet och eget ansvar att själv besluta om användningen av vad skogen producerar. Miljömålet innebär att skogsmarkens naturgivna produktionsförmåga ska bevaras. En biologisk mångfald och genetisk variation i skogen ska säkras. Skogen ska brukas så att växt- och djurarter som naturligt hör hemma i skogen ges förutsättningar att fortleva under naturliga betingelser och i livskraftiga bestånd. Hotade arter och naturtyper ska skyddas. Skogens kulturmiljövärden samt dess estetiska och sociala värden ska värnas.

Sektorsansvar

För att vi ska uppnå målen krävs att skogsbrukare som grupp gör betydligt mer än vad lagen kräver. Detta så kallade sektorsansvar innebär ett gemensamt ansvar för skogssektorn där olika skogsägare mer eller mindre bidrar till att målet uppnås.

Trender i omvärlden

Vissa av de trender som driver utvecklingen av vårt samhälle har särskilt stor påverkan på de frågeställningar som är aktuella för det här arbetet. Här nämns några av dem kort.

Ökat behov av naturresurser: En förbättrad levnadsstandard för stora delar av världens befolkning medför en ökad efterfrågan på både livsmedel, energi och andra varor. Det leder till ett ökat tryck på våra naturresurser och förändringar i användningen av både mark och andra resurser.

Bioekonomins betydelse ökar: Cirkulär ekonomi och bioekonomi är begrepp vars betydelse har ökat i samband med ambitionerna att minska samhällets beroende av fossila råvaror. En biobaserad ekonomi, med ekonomisk aktivitet som kommer av en hållbar försörjning av bioråvaror, är en prioriterad fråga för den svenska regeringen.

Den biologiska mångfalden minskar: Den biologiska mångfalden gör att vår planet kan erbjuda en rad tjänster. Vi är beroende av biologisk mångfald för mat, energi, råvaror, luft och vatten osv. Globalt sett, men också nationellt, minskar den biologiska mångfalden. Det innebär en risk att förlora viktiga ekosystemtjänster, men också en risk för ökad sårbarhet och minskad buffertförmåga mot exempelvis klimatförändringar.

Stor vikt vid hållbarhetsfrågor: Människors medvetenhet om hållbar konsumtion och produktion i världen ökar i takt med ökat välstånd och konsumenter ställer generellt allt högre krav på en hållbar produktion. Människors intresse av att delta i förändringen av våra samhällssystem ökar. Tydligt yttrar detta sig i att vi som konsumenter använder vår makt att vilja förändra. Idag måste både stora och små företag förhålla sig till konsumenternas krav på hållbar produktion. Samtidigt ökar det globala klimatambitionerna där inte minst Sverige valt ett fokus på utfasning av fossila bränslen och produkter som en central del. De globala hållbarhetsmålen gör att hållbarhetsfrågorna kan komma att få stort genomslag i svensk politik under de närmaste åren.

Vår syn på skogen förändras: Urbaniseringen har varit stark och i Sverige bor de allra flesta i våra tätorter. Allt färre har en vardaglig relation till skog och natur. Kunskapen om skog som industriell råvara och betydelse för landets ekonomi minskar, liksom kunskap om naturvärden och allemansrätten. Vi ser en växande polarisering i synen på skogen bland svenskarna.

Ökad digitalisering och globalisering: De senaste årens framsteg inom digitalisering och automatisering förändrar vårt samhälle, bland annat i produktionsmetoder och vad som produceras. Världsekonomin blir alltmer digitalt driven, och digitalisering kan leda till högre effektivitet i produktionen av varor och tjänster. Världens ekonomier fortsätter att knytas närmare varandra och flöden av produkter och tjänster blir alltmer globala.

Betydelsen av innovation och förnyelse ökar: Globalisering och digitalisering bidrar till att omvärlden är komplex och förändras snabbt. Det ställer krav på förmåga att förändra och förnya arbetssätt. Den digitala revolutionen, globalisering, och hårdnande konkurrens växlar upp näringslivets förändringstakt. Traditionella affärsmodeller utmanas och nya sätt att skapa värden växer fram, vilket ställer krav på en hög innovationstakt.

Förändrat klimat: Det råder ingen tvekan om att vi möter ett förändrat klimat. Dessa förändringar innebär förändrade förutsättningar för både skogsbruk och naturvårdsarbete, och ställer krav på anpassningar till de förväntade förutsättningarna.

SKOGENS ROLL I ETT HÅLLBART BIOBASERAT SAMHÄLLE

Bioekonomi innebär ett hållbart nyttjande av våra naturtillgångar till produkter, tjänster och energi. EU beskriver bioekonomi som en ekonomi som använder sig av biologiska resurser för produktion av livsmedel och foder, industriell tillväxt och energiproduktion och därmed minska beroendet från fossila bränslen⁴. Att öka den bioekonomiska delen av svensk ekonomi är en högt prioriterad fråga för regeringen.

Den svenska bioekonomin domineras av skogsbruket och de produkter som skapas med skogen som råvara⁵. Den svenska skogsnäringen har därför en nyckelroll i omställningen till ett hållbart biobaserat samhälle.

Skogens klimatnytta

I den typ av skogsbruk som tillämpas i bland annat Sverige och Finland finns det skogsbestånd i alla åldersklasser. Från nyligen avverkade områden till ungskogar, medelålders skogar och äldre skogar. Trädens förmåga att ta upp koldioxid varierar med deras ålder. Nya hyggen avger koldioxid då grenar och andra träddeklar som lämnas kvar på hyggena förmultnar. Därefter ökar deras upptag av koldioxid snabbt och det fortsätter att vara högt under resterande omloppstiden. I ett landskapsperspektiv tar unga, medelålders och äldre skogar upp betydligt större mängder koldioxid än vad hyggena släpper. I de livscykelanalyser man har gjort tidigare både nationellt och internationellt, samt specifikt för Kronoberg/Småland i uppdrag av den regionala skogsstrategin visar att skogens klimatnytta avgörs av dess tillväxt och av hur skördad skogsbiomassa används. Att exempelvis bygga flervåningshus i trä har betydande klimatfördelar och har en stor potential globalt sett. Ungefär 25 % av det skördade trädet byggs in i själva huset. Den resterande skogbiomassan blir restprodukter (grenar, toppar, sågspån etc), som kan användas för energi omgående. När huset sedan rivs kan den i huset inbyggda biomassan också användas för energi.

Att lämna skogen obrukad är, sett ur ett klimatperspektiv, en bra kortsiktig lösning men är inte den mest lämpliga strategin på lång sikt. Det är inte mängden virke i en skog som bestämmer dess förmåga att ta upp koldioxid, utan istället dess tillväxt, det vill säga den mängd koldioxid som skogen kan lagra in per tidsenhet som är avgörande. Ju äldre skogen blir, desto mer koldioxid avger den genom att nedfallna träddeklar och döda träd förmultnar. Med stigande ålder bromsar också tillväxten hos de levande träden in och deras upptag av koldioxid minskar. Det betyder nu inte att en skog som lämnas för fri utveckling helt slutar att ta upp koldioxid. Men det innebär att en obrukad skog ger lägre klimatnytta på sikt jämfört med en brukad skog som avverkas då dess medeltillväxt kulminerar, givet att den skördade biomassan används istället för växthusgasintensiva material och fossila bränslen. Det finns många skäl till att bevara gamla skogar, inte minst för deras biologiska mångfald och för att människor uppskattar dem. Men klimatargumentet är svagt när det gäller bevarande av svensk skog.

Det diskuteras ofta om ett skogsbruk utan kalhyggen är bättre för klimatet. Argumentet är att man då undviker de utsläpp av koldioxid som sker under hyggesfasen. I analyser

4. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-124_en.htm

5. Tillväxtanalys, 2016:23. Den svenska bioekonomins utveckling – statistik och analys

där man jämför de båda skogsbruksmetoderna (hyggesfritt respektive trakthyggeskogsbruk), visar att det inte spelar någon roll vilken typ av skogsbruk man tillämpar, utan det är tillväxten som avgör klimatnyttan.

Förädling av skogsråvara

I Småland finns många och starka företag som förädlar skogsråvara. Över 600 företag finns inom träförädlingsindustrin, och Småland står för över en tredjedel av sysselsättningen i svensk träindustri.

Byggande i trä väntas öka. Boverkets prognoser visar att vi kan behöva bygga mer än 22 000 bostäder i Småland fram till 2025. Mycket tyder på att en större andel än tidigare kommer att byggas i trä. Alla dessa bostäder ska också inredas, vilket torde innebära ytterligare efterfrågan på trä.

Träregion Småland

2011 antog de tre regionförbunden och de tre länsstyrelserna i Småland en regional trästrategi för att stödja och stimulera utvecklingen av den trärelaterade industrin. Visionen för trästrategin är att Småland 2020 är en ledande träregion i Europa. Trästrategin fokuserar på den del av näringen som finns i värdekedjan från sågverken och framåt, dvs främst sågverk, trähusproducenter, snickerier, möbelproducenter och inredningsföretag. Det som rör träbyggande adresseras delvis innovationsmiljön Smart housing Småland. Smart housing Småland är en regional innovationsmiljö för industriellt byggande med trä och intelligenta glasprodukter. Innovationsmiljön finansieras delvis genom Vinnovas program Vinnväxt.

Innovation och nya produkter

Redan idag används skogsråvara till en mängd olika produkter. Utvecklingen inom nya material och produkter innebär att vi i framtiden kommer kunna ersätta de allra flesta material med sådant som har sitt ursprung i skogen. Forskning och utveckling finns inom en rad områden.

Den allt tuffare konkurrensen kring framförallt pappersprodukter gör att det blir allt mer nödvändigt att utveckla nya produkter baserade på skogsråvara till nya marknader för att industrin ska kunna behålla sin betydelse (tillväxtanalys). Utmaningen är att det finns ett stort innovationsbehov, både när det gäller nya produkter och material liksom för affärsmodeller och i produktionen.

I sin rapport inom projektet Innovation i skogsnäringen drar Kungl. Ingenjörsvetenskapsakademien, IVA, slutsatserna att för att kunna utnyttja dagens starka trender i globalisering, digitalisering och krav på hållbarhet behöver skogsnäringen skydda kärnan i befintlig industri och samtidigt utveckla nya⁶. De bedömer att viktiga nycklar för detta är ökat samarbete mellan olika aktörer, ett ledarskap som driver innovation och exempelvis offentlig upphandling som stimulerar efterfrågan av hållbara produkter från svensk skogsnäring. Det offentliga bedöms ha en viktig roll när det gäller att bidra till

livskraftiga forsknings- och innovationsmiljöer samt underlätta utveckling och kommersialisering av innovationer.

I studien *Innovation i de gröna näringarna*, var syftet att undersöka möjligheterna till ökad innovationskraft i de gröna näringarna i Kalmar Län, men slutsatserna kan appliceras i Småland som helhet⁷. De gröna näringarna består enligt studien av två huvudsystem med skilda logiker och olika roll sett ur ett ekonomiskt respektive sysselsättningsperspektiv. Det första systemet är det industriella där den enskilde lantbrukaren är råvaruleverantör in i ett globalt konkurrensutsatt produktionssystem. Totalt sett skapar detta stora ekonomiska värden men relativt få arbetstillfällen per intäktskrona. Det andra systemet bygger mer på närhet, kvalitet, upplevelser och småskalighet. Här genereras långt mindre ekonomiska värden, men betydligt mer sysselsättning per omsättningskrona. I det första fallet handlar innovation om åtgärder för att höja produktivitet och sänka kostnader. I det andra fallet handlar innovation oftare om att utveckla nya produkter och tjänster, distributionsformer och samarbeten.

Några av verktygen som rekommenderas i rapportens slutsatser är:

- Skapa kluster och kompetenscentra kring de mest bärkraftiga delsystemen
- Odlas och när en innovationskultur underifrån. Stimulera interaktion genom inspiration
- Skapa nätverk och stöd inom det lokala systemet
- Låt offentlighetens konsumtion och verksamheter agera draglok för det lokala kretsloppet
- Stimulera förnyring

Digitalisering av skogsbruket – ett tekniksprång in i framtiden

Digitalisering av skogsbruket har pågått länge och Skogforsk har arbetat med denna utveckling sedan början av 1990-talet. Dock finns fortfarande stora brister i informations- och kommunikationsflöden inom skogsbruket. Dessutom kommer vi att ha tillgång till tidigare okända och sannolikt mycket stora mängder data (Big Data), dels genom automatiska mätningar av olika sensorer i varje del av produktionskedjan och dels genom omvärldsbevakande tjänster som tillhandahåller information om t.ex. den lokala väderprognosen, priser, behovet av mängder och kvalitéer. Dessutom kommer gränsöverskridande sensorer och kommunikationsflöden över hela produktionskedjan ge oss tillgång till tidigare okända och sannolikt mycket stora mängder data (Big Data). Omsatt till ny tillämpbar kunskap kan dessa data ge ett mycket högt ekonomiskt värde för skogsindustrin.

Dataflöden måste integreras och standardiseras så att data kan skickas mellan olika system och användare längs hela hanteringskedjan och öka möjligheterna till mobil kommunikation. För att detta ska bli verklighet krävs ett fungerande gränssnitt för kommunikation dels mellan systemen, dels mellan system och användare. Genom tillgång till aktuell data i rätt form och av hög kvalitet ges förutsättningar för flexibel och behovsanpassad styrning av skoglig operativ verksamhet, planering och optimering av skoglig logistik med transporter av skogsråvaran och effektivt genomförda skogliga affärstransaktioner. Digitala traktordirektiv är ett exempel på en produkt som efterfrågas av många inom skogsbruket. Det finns med andra ord en stor potential att effektivisera och öka

lönsamheten inom skogsbruket genom att satsa på fortsatt utvecklingsarbete. Digitala verktyg ger också möjlighet att effektivisera natur- och kulturmiljöhänsyn.

Det finns idag stora skillnader när det gäller i vilken utsträckning olika aktörer använder digitala verktyg. Det är angeläget att arbeta för att även mindre aktörer ska ges möjlighet att dra nytta av de möjligheter som digitaliseringen innebär.

Stor produktionspotential i bättre ungskogar

Tillväxten i de småländska skogarna ligger på 75-80 % av vad som är möjligt. I Kronobergs län är tillväxten efter stormarna Gudrun och Per lägre. En icke obetydlig del av arealen består idag av 10 årig ung skog som än så länge har en låg volymtillväxt jämfört med genomsnittsskogen.

Produktionen i de småländska skogarna ökade kraftigt under 50-70-talet genom att bra ungskogar anlades och att outnyttjad jordbruksmark beskogades. Från 80-talet och framåt har viltbetet varit en utmaning med en kraftigt sjunkande andel tall i ungskogen. Från 90-talet och framåt har ungskogsskötseln varit eftersatt. Andelen godkända föryngringar enligt skogsvårdslagen är hög om lägre producerande självföryngrat löv räknas in, vilket är positivt ur ett naturvårdsperspektiv. Det självföryngrade lövet (som i huvudsak är björk) kräver intensiv skötsel för en god produktion, så är inte fallet idag. Om endast barr räknas skulle de godkända föryngringarna vara ca 50 %. Produktionen kan öka kraftigt genom bättre röjningar i lövskog och genom att genomföra de röjningar som är eftersatta i dagsläget.

Förutom bättre skötsel av det självföryngrade lövet och mer och bättre röjning, finns en potential att öka tillväxt/produktion genom ett mer aktivt arbete med föryngringsprocessen. Den åtgärd som på sikt ger enskilt störst effekt på produktionen av biomassa, är att ha bättre och effektivare föryngringar med mer och bättre plantering samt bättre plantor/förädlat frömaterial. En teoretiskt optimal skogsproduktion skulle kunna ge en ökning av den årliga tillväxten med 30 %. Uppskattningen bygger på skogar utan skador, alltid föryngring med bäst växande trädslag och med perfekt skötsel men tar däremot inte hänsyn till eventuell användning av förädlat plantmaterial och effekten av ett förändrat klimat. Dessa insatser innebär dessutom årligen 100-tals arbetstillfällen i Småland.

Ytterligare en faktor som påverkar produktionen är så kallad ståndortsanpassning, bland annat genom att rätt trädslag planteras på rätt mark på grund av att tillväxten hämmas när respektive trädslag växer där det råder andra betingelser än de naturliga förutsättningar som är mest gynnsamma. Ståndortsanpassning gynnar även naturvärden och ur naturvårdssynpunkt är det mycket positivt med tall med rikt inslag av ek på ståndorter som passar för tall.

Skogsstyrelsen har initierat en nationell samverkansprocess för skogsproduktion. Avsikten är att utarbeta ett tydligt, gemensamt ställningstagande kring skogsproduktion, från skogssektor och stat. Man ska pröva möjligheten att formulera ett övergripande mål för skogsproduktionen och även beskriva varför ett sådant mål behövs. Den typen av mål finns inom exempelvis miljöpolitiken och har där visat sig vara dragande och entusiasmerande.

Det småländska skogsbruket möter klimatförändringar

Ett varmare klimat ger en förlängd växtsäsong och innebär att mer solljus kan användas för biomassaproduktion genom fotosyntes. Samtidigt kommer en ökad koldioxidhalt i atmosfären sannolikt leda till en ökad tillväxt hos skogen. Ökad temperatur kan även leda till ökad tillväxt genom en ökad näringstillgång i marken som följd av ökad biologisk aktivitet och nedbrytning av organiskt material. Ökad nederbörd under vintern, såsom SMHI klimatscenarioer indikerar, skulle inte ge någon större effekt på tillväxten i Småland, men däremot skulle ökad nederbörd under vår och sommar öka tillväxten, särskilt i Smålands östra delar. Minskad nederbörd under sommarhalvåret skulle innebära att tillväxten minskar. Enligt modellstudier i SKA15 kommer tillväxten sannolikt att öka för de flesta trädslag i Småland, som prognostiserar en ökad tillväxt för Småland på cirka 20-25 %. En ökad tillväxt kommer förkorta omloppstiderna i Småland.

Klimatförändringarna innebär en ökad osäkerhet och risk för skogsbruket. Modellstudier indikerar att sannolikheten för vindfällning ökar även om vindhastigheten inte ökar och klimatförändringarna kan öka riskerna för skadegörare. Klimatförändringarna motiverar därför en ökad variation och riskspridning i skogsbruket, särskilt i södra Sverige och Småland, där risken för klimatrelaterade skador är större än i landets övriga delar. Konkret kan det innebära att man inte satsar endast på ett trädslag, och att man har ett skogsbruk där man har möjlighet att ställa om skötseln relativt snabbt och inte har låst upp sig i långa omloppstider. Man kan också sprida riskerna genom en större variation i skogsskötseln och genom att anpassa skogsskötseln för att minska riskerna. Många anpassningsåtgärder skulle innebära ökade kostnader eller en ekonomisk risk, men det finns också åtgärder som minskar riskerna med bibehållet ekonomiskt utfall, alternativt ett litet ekonomiskt bortfall men klart minskad risk.

Ett förändrat klimat innebär att miljöbetingelserna för många sällsynta arter ändras, vilket kan leda till en förändring av den biologiska mångfalden. Ökad avsättning av skogsmark för naturvårdsändamål och etablering av spridningskorridorer i landskapet har föreslagits som ett alternativ för att skydda den biologiska mångfalden men idag finns inte några nationella strategier för att minska riskerna för den biologiska mångfalden utifrån förändrade klimatbetingelser.

Balansen mellan skog och vilt är en utmaning

Viltet är en viktig resurs och en självklar del av skogslandskapet samtidigt som bestyrcket inte får vara för högt så att det riskerar skogsproduktion och biologisk mångfald. Därför eftersträvas en varaktig balans mellan viltstammarnas storlek och sammansättning och tillgången på naturligt foder i de småländska skogarna. Det är ett gemensamt ansvar för markägare och jägare att åstadkomma balans mellan klövvilt och foder. Det åstadkommer man genom ökad kunskap kring skog och vilt, reglering av klövviltstammarna genom jakt och hänsyn till viltet vid skogsskötselåtgärder. Föryngringen av tall och de mest begärliga lövträdslagen rönn, asp, sälg och ek är en central fråga.

Under senare år har en allt större andel av de marker som är lämpade för barrblandskog och de bättre tallmarkerna i allt för hög utsträckning kommit att föryngras med annat än tall. Älgbetesinventeringen (ÄBIN) visar att en stor del föryngrats med gran men

även föryngring med lövträd förekommer. Ett viktigt skäl till denna utveckling är en obalans mellan klövviltstammarna och fodertillgången. Avverkade arealer måste kunna återbeskogas med mest lämpliga trädslag utifrån ståndort. Den minskade andelen tallungskog ökar dessutom betetrycket ytterligare på de marker som trots allt föryngras med tall vilket drastiskt minskat möjligheterna att få fram tall av god kvalitet samtidigt som tillgången på viltfoder minskar. En utveckling som varken jakt eller skogsbruk är betjänta av. Även betetrycket på gran är högt på vissa ställen, vilket är ett tecken på foderbrist.

I ungskogarna har bland annat rönn, asp, sälj och ek endast i begränsad omfattning möjlighet att växa upp till träd. Detta ger i sin tur negativa konsekvenser för tillgängligt viltbete och för den biologiska mångfalden vilket, förutom minskning av ovan nämnda trädslag, kan märkas genom allt sämre livsbetingelser för flera andra arter. I ett successivt förändrat klimat som sannolikt kommer att kännetecknas av längre perioder av torka är tall dessutom ett lämpligt trädslag på fler marker än idag.

Sammanfattningsvis är den rådande situationen negativ både för möjligheterna till god skogsproduktion, livskraftiga viltstammar och för den biologiska mångfalden. Genom samverkan på det lokala planet mellan jägare och skogsägare har det i projektet Mera tall visat sig att det går att vända trenden. Minskade viltstammar och ökad plantering av tall har där lett till en bättre balans mellan skog och vilt. Samverkan inom projektet har byggt på användning av lokala fakta och ökat kunskaperna hos deltagarna. Läs mer på www.skogsstyrelsen.se/meratall.

Alltför höga viltstammar resulterar i även andra samhällsproblem, så som ett ökat antal viltolyckor. Antalet viltolyckor har ett tydligt samband med antalet djur, men också med trafiktätheten. Antalet trafikolyckor med vilt har ökat varje år de senaste åren. I Småland skedde över 11 000 viltolyckor 2016, alltså 31 viltolyckor per dygn i de tre länen. Kalmar och Kronoberg är de två län som ligger i topp i Sverige när det gäller antal viltolyckor i förhållande till invånarantal.

I de tre länen respektive älgförvaltningsplaner finns skogssektorns mål om att sju av tio huvudstammar ska vara oskadade när ungskogen växer ur beteshöjd.

DEN LÖNSAMMA SKOGSGÅRDEN UTGÖR GRUNDEN

Den lönsamma skogsgården är en grundförutsättning för många av de värden skogen erbjuder. Lönsamheten kommer i första hand från brukandet av själva skogen, men kan också utgöras av andra verksamheter kopplade till något av skogens värden.

40 000 skogsägare

Den småländska skogen ägs av omkring 40 000 skogsägare. Nästan 80 procent av skogen ägs av enskilda personer och skogsbruket bedrivs som familjeskogsbruk, vilket är en större andel än i mellersta och norra Sverige där skogen i större utsträckning ägs av skogsbolag. I Småland är medelstorleken på en 64 hektar, jämfört med 97 i hela landet.

I Götaland är det endast två procent av skogsägarna som bor mer än tio mil ifrån sin skogsfastighet⁸. Omkring femton procent av skogsägarna har förvärvat sin fastighet genom köp på marknaden, men den största delen har förvärvat fastigheten från föräldrar eller syskon.

Medelåldern på skogsägarna stiger. Ett stort generationsskifte väntar bland regionens skogsägare inom några år. Hälften av skogsägarna i Småland är över 60 år och över tjuugo procent är över 70 år. Undersökningar visar dock att många skjuter frågan om vem som ska ta över på framtiden. Antalet oplanerade generationsskiften bedöms därför öka vilket i förlängningen kan hämma skogsbruket. En vanlig utgång vid oplanerade generationsskiften är att arvingar äger skogen gemensamt. Samägande kan vara förlamande eftersom man som delägare ofta har olika målsättningar om vad man ska göra med fastigheten. Ofta leder det till att man inte fattar några beslut alls. Detta är inte bra för skogsbruket i ett större perspektiv. Risken är stor att fastigheten blir passivt skött vilket generellt hämmar produktiviteten och gör att natur- och kulturmiljövärden riskerar att försvinna.

Den nya skogsägaren

För 20 år sedan utfördes en stor del av arbetet i skogen av markägarna själva. Idag är det vanligare att tjänster köps in av sedan länge väletablerade skogsvårdsföretag. Skogsägaren är i många avseenden en beställare. För att vara en god beställare krävs tillräcklig kunskap om skogsbruk och skogens olika potentiella värden. Situationen med en minskande andel självverksamma skogsägare innebär att de skogligen tjänstepersonernas roll blir mycket viktig då dessa får stort inflytande över skogsbruket.

Bilden av vem som är skogsägare kommer att bli allt bredare. Även om skogsägare i Småland i större utsträckning än i andra delar av landet bor på sin fastighet eller i närheten, så finns samtidigt en utveckling där allt fler bor någon annanstans. Den stora majoriteten har sin försörjning utanför den egna gården. Skogsägaren använder i allt större utsträckning digitala verktyg för planering av insatser i sin skog.

Mer än en tredjedel av skogsägarna i Småland är kvinnor, vilket är en hög andel jämfört

med andra sektorer. Ändå är den allmänna bilden av en skogsägare en man, vilket väcker frågan om hur detta kan förklaras och vad det kan ha för konsekvenser för skogsnäringen. Det är inte så många generationer sedan principen om lika arvsrätt för kvinnor och män började gälla. Många är präglade av det samhälle där kvinnors rätt till sin egen skog inte är självklar. Även om det formella ägandet av skogen är relativt jämnt fördelat mellan kvinnor och män, så är det fortfarande en bit kvar till ett jämställt beslutsfattande och inflytande över skogsbruket.

Den småskaliga träförädlingen innebär mervärden

Annan verksamhet än själva skogsbrukandet kan ge ytterligare ben att stå på och förbättra lönsamheten. Förädling av skogsråvara i liten skala är en vanlig kompletterande verksamhet. Idag finns en stark trend i efterfrågan på hållbara produkter, och trä ses idag som ett attraktivt material vid byggnation och inte minst inredning. Det finns en potential för entreprenörer att ta tillvara den efterfrågan och möta den efterfrågan som finns på mer eller mindre förädlade träprodukter.

Småskalig träförädling omfattar en mängd olika verksamheter. Sågning och hyvling står för en stor del av den småskaliga träförädlingen, men många inom sektorn ägnar sig åt olika specialiseringar. Exempel på sådana är tillverkning av stockmöbler, timmerstugor, friggebodar eller bastur, byggverksamhet och snickerier eller hantverk i trä. Andra sågar mer speciella produkter som okantat, krokigt eller övergrovt virke.

Endast 3 % av de småskaliga träförädlarna är kvinnor. Medelåldern är hög och nästan hälften är äldre än 60 år. I många fall är verksamheten väldigt småskalig. För de allra flesta, nästan 70 %, utgör den småskaliga träförädlingen mindre än hälften av deras totala årsomsättning. Drygt hälften omsätter mindre än 50 000 kr per år på sin träförädlingsverksamhet

En analys genomförd av Småsågarnas riksförbund och LRF visar att drivkrafterna för de här företagen generellt är tillgång till egen råvara, följt av ett stort intresse för trä. I de lite mer omfattande verksamheterna finns lönsamhet som en drivkraft. De största hindren mot att utveckla verksamheten är tidsbrist och hög ålder. För de större aktörerna är det också svårt att hitta personal, de saknar kapital till investeringar eller de vill helt enkelt inte anställa fler. Den största kundgruppen är privatkunder. Nya kunder fås främst genom rekommendationer. De flesta marknadsför inte alls sina produkter och tjänster aktivt.

Utvecklingen går långsamt, och den småskaliga träförädlingen har inte alls genomgått den utveckling som skett inom småskalig livsmedelsförädling som är delvis jämförbar. Jämfört med småskalig förädling av livsmedel är förädling av trä i mindre utsträckning förknippad med regler och också en större möjlighet till försörjning året runt. Det finns alltså en viss småskalig träförädling idag, där potentialen för utveckling bedöms som stor. En del i den potentiella utvecklingen av branschen är genom ökad marknadsorientering och en infrastruktur där aktörerna på marknaden når varandra. Att ta tillvara möjligheten med småskalig träförädling skulle innebära ökad lönsamhet och sysselsättning för de entreprenörer på landsbygden som vill ta tillvara möjligheten i den efterfrågan som finns. Förutom den landsbygdsutvecklande aspekten kan den småskali-

ga förädlingen göra att skogsägare kan få avsättning för mindre volymer och udda träds-
lag, vilket i viss mån på sikt kan ge ett mer varierat landskap tack vare möjligheterna att
odla och sköta mindre bestånd av olika träds- eller bedriva skogsbruk med alternativa
brukningsmetoder.

Besöksnäring med skogen som bas

Besöksnäringen är mycket betydelsefull för Småland och Sverige. Småland har mycket
av det som efterfrågas av både inhemska och internationella besökare: storslagna natur-
och kulturmiljöer med möjlighet till både upplevelser och avkoppling. Det är däremot
svårt att säga något om omfattningen på den del av besöksnäringen som är kopplad
till den småländska skogen då dessa inte går att skilja ut i statistiken. Det finns ett antal
entreprenörer som jobbar framgångsrikt med boende eller upplevelser med skogen som
bas. En uppskattning är gjord baserat på bland annat en rapport om omfattning av na-
turturismen i Sverige ⁹. Denna beräkning ger att den naturbaserade turismen i Småland
omfattar en omsättning på omkring 400 miljoner kronor och sysselsätter strax under
600 personer. Besöksnäringen som helhet omsätter strax under 300 miljarder kronor i
Sverige, och sysselsätter 170 000 personer.

Smålands Turism har av Tillväxtverket beviljats medel för att i ett fyraårigt projekt be-
driva utvecklingsarbete i Jönköpings län för att arbeta fram hållbara natur- och kultur-
upplevelser för export. Basen är regionens unika natur- och kulturvärden och regions-
pecifika smaker, berättande och traditioner.

Visit Småland konstaterar i sina analyser av besöksnäringens målgrupper att det finns
en målgrupp som är intresserad av småländsk naturupplevelse. Regionens tre besök-
snäringsorganisationer har tillsammans med Visit Sweden tagit fram ett strategidoku-
ment som syftar till att fördubbla antalet utländska gästnätter fram till och med 2026.
Naturupplevelser och boende på landsbygden lyfts särskilt som utpekade områden för
utveckling. Av utländska besökare finns de främsta potentialerna hos danska, tyska och
holländska turister.

De två främsta utmaningarna som pekas ut är kopplade till entreprenörskapet och
nyttjande av mark för besöksnäringsändamål. När det gäller entreprenörskap pekar man
på behovet att både utveckla befintliga entreprenörer och stimulera nya för att möta ef-
terfrågan på boende och upplevelser. Den andra utmaningen rör nyttjande av mark, där
formerna för avtal och ersättning mellan utövare och markägare behöver utvecklas. Det
finns också en potentiell intressekonflikt då skogar som är av intresse för besöksnäring
ofta behöver brukas på ett sätt som inte är mest effektivt produktionsynpunkt och där
nyttan av det mer kostsamma brukandet inte tillfaller den aktör som står för kostnaden.

I regionen finns turismrelaterade utbildningar på både gymnasie- och eftergymnasial
nivå. Turismprogrammet på Linnéuniversitetet har inte någon särskild inriktning mot
naturturism eller gröna näringar. Mot bakgrund av regionens struktur och möjligheter
borde det vara värt att överväga viss inriktning mot exempelvis naturturism, liksom att
återuppta tidigare guideutbildningar.

Förutsättningar att bo och verka på landsbygden påverkar – och vice versa

I Småland, där en så stor andel av skogsbruket bedrivs som familjeskogsbruk och de allra flesta skogsägare bor på eller i närheten av sin skogsgård, är förutsättningarna för att bo och bedriva verksamhet av stor betydelse även för möjligheterna att bedriva skogsbruk. Därför är många av de frågor som är viktiga för landsbygden också viktiga för skogsbruket. Det gäller inte minst infrastruktur i form av bredband och mobil-täckning och fungerande vägnät, men också grundläggande offentlig och kommersiell service som barnomsorg, skola och dagligvaruhandel.

Förutsättningarna för att bo och bedriva verksamhet på landsbygden påverkar både skogen och skogsbruket, men inte minst påverkar skog och skogsbruk förutsättningarna för en levande landsbygd. Skogsbruket är platsbundet till just landsbygden, och utgör ryggraden i landsbygdens struktur. I vissa delar av Småland är det just skogsbruket som gör det möjligt att leva på landsbygden. Skogsgården kan ibland fungera som grundplåt i start av nya verksamheter. En liten men viktig grupp är landsbygdsföretagarna som har en bas i en skogsgård och med ytterligare någon verksamhet, ofta inom den gröna sektorn.

Den kringverksamhet skogsbruket genererar i form av servicefunktioner och andra verksamheter innebär ytterligare en tillgång för landsbygden och samhället.

SKOGENS BIOLOGISKA, KULTURELLA OCH SOCIALA VÄRDEN

Skogen har en särskild plats i många hjärta. Den är en plats med många olika värden och hur vi brukar skogen är avgörande för bevarande och utvecklande av dessa värden. Ibland finns en motsättning mellan skogens naturvärden, kulturmiljövärden, upplevelsevärden och ekonomiska värden. Här redovisas tillståndet i den småländska skogen utifrån den kunskap som insamlats under projektets gång rörande skogens biologiska, kulturella och sociala värden.

En skog i förändring

En skoglig omloppstid är lång, de skogar vi nu avverkar uppkom och sköttes med till stor del andra metoder än dagens. Skogar som uppkommit efter brand, präglats av boskapsbete, lågt betetryck från vilt och plockhuggning börjar bli sällsynta. Den tid då skogsägare själva brukade sin skog efter sina egen förmåga och övertygelse är i stort sett borta. Under en skoglig omloppstid har stora förändringar i skogsbruket skett vilket leder till att våra skogar har förändrats, inte minst när det gäller vilka arter som trivs i dem.

Många av de arter som idag är ovanliga var vanligare förr eftersom de gynnades av skötsel eller störning som t.ex. skogsbrand eller skogsbete. Det finns också många arter som t.ex. vissa mossor och mykorhizasvampar som behöver motsatsen. Skogar som under lång tid inte varit påverkade av skogsbrand, omfattande stormar eller kalhyggesbruk, områden där det finns en månghundraårig kontinuitet av skog utan påtaglig mänsklig påverkan. Att viltbetet och kalhyggesbruket drastiskt ökat de senaste 100 åren har också i många avseenden försämrat förutsättningarna för biologisk mångfald i skogen.

Ekosystemtjänster

Ekosystemtjänster är de funktioner hos ekosystem som gynnar människor. Människan och samhället är beroende av de tjänster som fungerande ekosystem erbjuder. Skogen bidrar med ekosystemtjänster som exempelvis fotosyntes, virkesproduktion, kolinlagring, miljö för rekreation, men skogen innefattar också en stor del av de sötvattens ekosystem som bidrar med dricksvatten, reglering av vattenflöden och upptag av näringsämnen. Hur vi brukar skogen påverkar således en rad avgörande ekosystemtjänster. Biologisk mångfald är en grundförutsättning för ekosystemens långsiktiga kapacitet att leverera ekosystemtjänster. Det är därför helt nödvändigt att se till att dessa funktioner kan upprätthållas och att den biologiska mångfalden värnas.

Behov av landskapsperspektiv

Ett problem som ofta diskuteras kopplat till skogsbruk och biologisk mångfald är fragmentering, dvs att de naturvärden som finns i skogsmarken har splittrats och nu ligger utsprida som små pärlor i landskapet. För den biologiska mångfalden är det nödvändigt att det finns en möjlighet för arterna i dessa områden att komma i kontakt med varandra.

Att använda ett landskapsperspektiv när det gäller planering av insatser med mera förbättrar förutsättningarna för ett hållbart brukande. Det nu påbörjade arbetet med grön infrastruktur som landets länsstyrelser samordnar på uppdrag av Naturvårdsverket handlar delvis om just dessa frågor och kommer även att ge en rad förslag på lämpliga åtgärder för att driva utvecklingen i en positiv riktning.

Skyddad skog och miljöhänsyn vid skogsbruk

Formellt och frivilligt skydd

Knappt 2 % av den produktiva skogen i Småland har ett formellt skydd, dvs naturreservat, biotopskydd eller naturvårdsavtal, för att bevara den biologiska mångfalden. Utöver det skyddar certifierade skogsägare frivilligt ytterligare minst 5 procent av sin produktiva skogsmark för naturvård. I Småland finns också stora områden av skogbevuxna impediment där skogsvårdslagen inte medger ett aktivt skogsbruk.. Till det ska läggas den vardagliga hänsyn som tas i samband med skogliga avverkningar samt alla skogliga impediment som är undantagna från skogsbruk.

Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket har under 2016-2017 reviderat den nationella strategin för formellt skydd av skog. Ny länsvis areal-fördelning av etappmålet om att skydda 150 000 hektar skogsmark till 2020 har tagits fram. I Jönköpings län ska 1785 ha skyddas mellan 2016 och 2020. Motsvarande siffror för Kronoberg och Kalmar län är: 2486 ha och 2747 ha. Av upptäckta nyckelbiotoper har knappt 40 % idag ett formellt skydd. Nyckelbiotoper kan skyddas både genom formellt skydd och frivilliga avsättningar.

Nya-KOMET

I projektet Nya-KOMET samarbetar Skogsstyrelsen, Länsstyrelsen och markägargenerationerna för att sprida information till markägare som är intresserade av att skydda värdefull skog på eget initiativ. Arbetssättet har tillämpats under ett antal år och mött mycket uppskattning hos många markägare. Från myndighetshåll har man upplevt att projektet har lett till ett bättre diskussionsklimat och en större förståelse för myndighetens roll i frågor rörande områdesskydd och biologisk mångfald. Smålandslänet har kommit olika långt med tillämpningen av arbetssättet men alla län avser att använda Nya Komet som ett verktyg i den löpande verksamheten. En framgångsfaktor är att arbetet sker i en god dialog mellan myndigheter och markägareföreningar. Det har därför visat sig lämpligt att ha en styrgrupp med representanter från berörda aktörer där arbetet kan planeras och diskuteras.

Nyckelbiotoper

Det fanns 2015 ca 10 000 nyckelbiotoper registrerade i myndighetens databas för smålandslänet, detta till en areal om knapp 22 000 hektar. Det fördelade sig på 1,3 % av Jönköpings läns produktiva skogsmarks areal med motsvarande siffror för Kronoberg och Kalmar på 1,8 % och 2,1 %.

Skogsstyrelsen uppskattar på ett nationellt plan att det finns många upptäckta nyckelbiotoper. En grov bedömning är att ungefär hälften av den totala arealen nyckelbiotop har registrerats.

Skogsstyrelsen har fått kritik det senaste året för att nyckelbiotoper bildas på allt för subjektiva bedömningar. Skogsstyrelsen har själva gjort undersökningar som visar att det finns problem med samstämmigheten i bedömningen av nyckelbiotoper. Regeringen har i sin budget 2018 tilldelat Skogsstyrelsen 20 miljoner årligen i tio år för kompletterande inventering av nyckelbiotoper.

Certifiering

Certifieringen tar sin utgångspunkt i att skogsbruket måste bedrivas effektivt om vi ska nå en hållbar utveckling med förnyelsebara material men också att produktionen måste ske på ett ansvarsfullt sätt där hänsyn tas till såväl miljön som sociala aspekter för att nå hållbarhet. 2016 har 43 138 skogsägare i Sverige valt att certifiera sig i PEFC och 25 208 st i FSC. PEFC har alltså fler (privata) skogsägare knutna till sig men många är också sk ”dubbelcertifierade”. För verksamhetsåret 2015 uppges att 20 000 av Södras medlemsfastigheter var FSC certifierade och 23 000 medlemsfastigheter var PEFC certifierade. 62 % av medlemsarealen, ca 1,5 miljoner hektar, var FSC certifierad och 71 %, eller 1,7 miljoner hektar, var PEFC certifierat. Vi saknar siffror på areal certifierad skog hos de skogsägare som ej är anslutna till Södra skogsägarna.

Målbilder för god miljöhänsyn

Miljöhänsyn i skogsbruket, så kallad generell hänsyn, innefattar både hänsyn till naturvärden, kulturmiljövärden och sociala värden vid brukandet av skog. Myndigheterna och skogssektorn har haft olika bilder av vilken miljöhänsyn som ska uppnås vid brukandet av skog. 2011 startade man därför det nationella dialogprojektet där man nu tagit fram gemensamma målbilder för god miljöhänsyn. Projektet har också ökat samsynen om sektorsansvaret, tydliggjort lagkraven för miljöhänsyn och tagit fram uppföljningssystem som kan utgöra grund för en fortsatt utvecklings- och lärandeprocess. Arbetet i projektet har bedrivits i ett antal grupper med deltagande från skogsbruket, naturvärden och myndigheter. De senaste åren har sedan implementeringen av dessa målbilder tagit vid hos olika aktörer på alla nivåer. Mer forskning efterlyses om vilken roll miljöhänsynen spelar ur ett sydsvenskt perspektiv.

Under senare år har hyggesfritt skogsbruk diskuterats mycket. Det finns många olika åsikter om vad som egentligen menas med hyggesfritt skogsbruk. Det råder även delade åsikter om huruvida det är bra eller dåligt för t.ex. ekonomi och biologisk mångfald. Det som är klart är att diskussionen väcker stort intresse och det är därför positivt att bland annat Skogsstyrelsen löpande genomför utbildningar inom detta område.

Miljömål

Av Sveriges 16 miljökvalitetsmål, berörs flera av skogens brukande. De miljömål som i första hand berörs av skogsstrategin är Levande skogar, Ett rikt växt- och djurliv, Myll-

rande våtmarker samt Levande sjöar och vattendrag, men strategin har även kopplingar till andra miljömål. Ingen av de berörda miljömålen bedöms kunna nås inom regionen till år 2020. Miljöhänsyn i skogsbruket är viktigt och de Målbilder för god miljöhänsyn som skogsbrukets aktörer tagit fram ger en god vägledning hur arbetet med denna hänsyn kan få genomslag i det vardagliga skogsbruket. Att vända trenden för de utpekade miljömålen är av stor betydelse för att ekosystemen kopplade till skogen fortsatt ska leverera livsnödvändiga ekosystemtjänster.

Ett mer variationsrikt skogsbruk är ett av 10 etappmål som handlar om biologisk mångfald inom det svenska miljömålsarbetet och som berörs av denna strategi. Det råder oklarhet kring vad som menas med variationsrikt skogsbruk. I vissa fall har ett lika-med-tecken satts mellan hyggesfritt skogsbruk och variationsrikt skogsbruk. Det råder också delade meningar om huruvida vi har brist på variationsrikt skogsbruk eller inte. Man kan se variationer i det stora eller det lilla, bedömningen är subjektiv och vi saknar en fast referensram. Detta tyder på att en fortsatt diskussion om innebörden av variationsrikt skogsbruk behövs.

Det finns, som bland annat det nationella skogsprogrammets underlagsrapporter beskriver, många positiva effekter av ett variationsrikt skogsbruk. Inte bara biologiska utan även ekonomiska och sociala. Till stor del har vi i Småland liknande problem som övriga landet men vårt småbrutna landskap och stora andel privata skogsägare bör vara en stor fördel i arbetet med att uppnå målet. De kommentarer som kommer från det nationella skogsprogrammet och miljömålsuppföljningen borde alltså vara högst relevant även i en regional skogsstrategi.

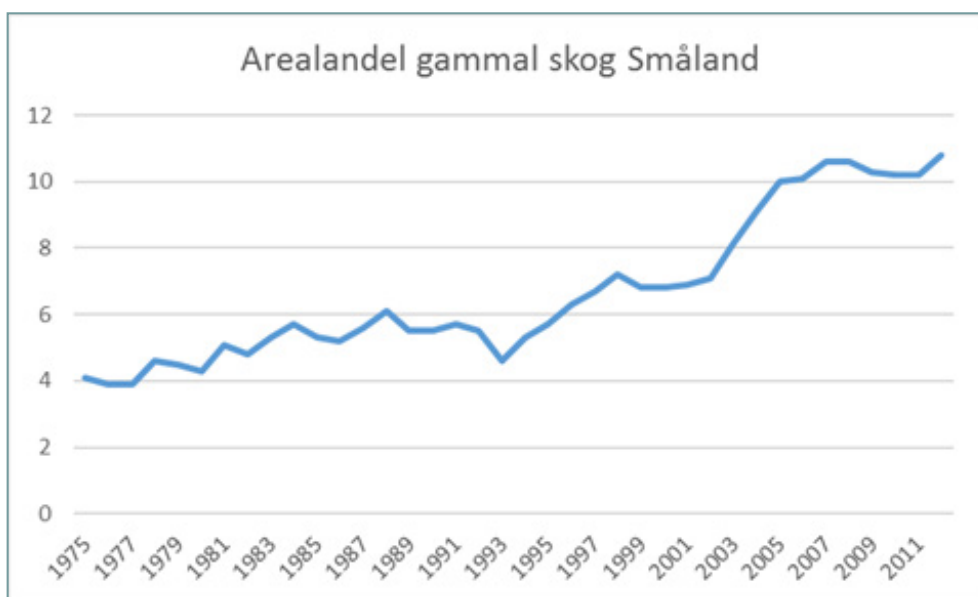
Klimatförändringarna medför behov av anpassningar till de förväntade förutsättningarna av skogsbruket när det gäller val av trädslag och provenienser, avverkningsåtgärder samt riskhantering, skogsskador och infrastruktur. Även inom naturvårdsarbetet i skogen behöver detta tas med vid prioritering och utformning av naturvårdsavsättningar, aktiva naturvårdsåtgärder, miljöhänsyn samt vid hänsynen till allmänna intressen. Vi befinner oss i början av denna förändring och mer kunskap och samordning kommer att behövas.

Även om miljömålen Levande skogar ännu inte nåtts finns det inom flera delområden en klart positiv tendens. Detta gäller bland annat mängden död ved i skogen, areal äldre lövrik skog och areal gammal skog

Det finns höga naturvärden kopplade till död ved. Inte minst insektsfaunan är i vissa fall helt beroende av rätt kvalitet på död ved för sin överlevnad. I Götaland har mängden hård död ved ökat från ca 2m³sk 1996 till ca 5 m³sk 2012. Utvecklingen är alltså positiv men i vissa områden råder fortfarande brist på död ved av rätt kvalitet. Inte minst i sydöstra Sverige har vi ett stort ansvar att öka och bevara död ved i landskapet. En del i detta är att GROT-uttag (grenar och toppar) kan göras med god hänsyn till insekter.

Figur 5. Andel i procent. Avser skog där medelåldern är minst 60 år och där andelen lövträd är minst 25 % av volymen. Data från Riksskogstaxeringen. Produktiv skogsmark exklusive formellt skyddad skog enligt 2014 års gränser.

Figur 6. Andel i procent. Avser skog med en medelålder av minst 120 år. Data från Riksskogstaxeringen. Produktiv skogsmark exklusive formellt skyddad skog enligt 2014 års gränser.

Vårt gemensamma kulturarv i skogen

Småland och Öland har ett mycket rikt kulturarv att förvalta och i landskapet finns spår av flera olika epoker i regionens historia och utveckling. Det finns tydliga geografiska skillnader i landskapet och möjligheterna för friluftsliv och besöksnäring kopplat till kulturarvet är stort.

En utmaning kopplat till skogsbruket i landskapet är att vi idag har en kunskapsbrist om vilka kulturlämningar och fornlämningar vi har i skogen och var de egentligen ligger. En uppskattning är att ca 80% av skogsmarken är ofullständigt inventerad. Flertalet av de kända och registrerade lämningarna är dessutom inventerade innan GPS-mätning blev standard och lägesangivelserna på dem är således inte alltid helt korrekta. Vid de tidiga fornlämningsinventeringarna koncentrerade man sitt intresse på det öppna landskapet och de lämningar som finns i skogsmark blev huvudsakligen bristfälligt behandlade. Vid det senare projektet Skog och historia som genomfördes runt millennieskiftet letade man efter kulturlämningar på skogsmark. Många lämningar i skogsmark registrerades, men stora delar av skogsmarken blev dock inte inventerad i detta projekt. Ett stort jobb har sedan varit att kvalitetssäkra och bedöma det stora material som kom in i Skog och historia-projektet, vilket på grund av resurstillgången inte gjorts fullt ut.

I preciseringen av miljömålet Levande skogar framgår att natur- och kulturmiljövärdena i skogen ska vara bevarade och förutsättningarna för fortsatt bevarande och utveckling av värdena ska finnas. Enligt Skogsstyrelsens Hänsynsuppföljning kulturmiljö, skadades eller påverkades år 2016 31 % av de kända lämningarna vid i första hand markberedning i Götaland. Det finns således ett stort behov av att lära sig mer om hur man känner igen och hur man tar hänsyn till kulturmiljöer. Ett viktigt led i det arbetet är de branschgemensamma riktlinjerna Hänsyn till forn- och kulturlämningar i skogsbruket som Skogforsk har tagit fram i bred samverkan inom skogsbruket och i dialog med myndigheter samt de Målbilder för god miljöhänsyn som skogssektorn tagit fram.

Trots enighet i riktlinjer och målbilder sker stora skador på kulturmiljön och det finns behov av att ytterligare öka samsynen i de praktiska bedömningarna. För att komma vidare i detta arbete behövs en bättre samverkan och samsyn mellan både Länsstyrelse och Skogsstyrelse och mellan skogsbruket och dessa myndigheter. Skogsbruket ser ett behov av att myndigheterna förbättrar kvaliteten på digital information och blir bättre uppdaterade vad gäller skogsbruksmetoder. Det är viktigt med en förståelse för varandras roller och uppdrag och det är vidare viktigt med en öppenhet och trygghet i dialogen så att det kan vara enkelt att återkoppla om något blir fel och att lämpliga lösningar kan vidtas och långsiktiga lärdomar kan tas.

En knäckfråga är att få traktdirektiv (underlag) att följa med hela kedjan av entreprenörer vid skogsbruksåtgärder och att kunna fylla på med kunskap om det som upptäcks efterhand. Initiativ tas inom skogsbruket för att skapa förutsättningar för detta, men här finns ett allmänt behov av ökad digitalisering och delbarhet/delaktighet mellan olika aktörer. Myndigheterna har inte resurser och möjlighet att besöka bestånd före åtgärd för att märka ut fornlämningar, vilket innebär att skogsbrukets aktörer, via sitt sektorsansvar, själva har att bevaka detta område. Det innebär att skogsbrukets aktörer själva i större omfattning kan behöva ta in egna experter på kulturmiljö för att ta de hänsyn som krävs.

Det finns ett stort intresse för vårt kulturarv i skogen och en del som hittills inte lyfts i samma omfattning som fysiska lämningar är det biologiska kulturarvet. Det biologiska kulturarvet synliggör den del av människans historia som har påverkat växter, djur och landskap och kan berätta om hur människan nyttjat naturen i historien. I dagsläget finns ingen uppsamlade hantering av dessa värden i skogen och det finns ett stort behov av att lyfta kunskapsnivån om detta kulturarv.

Jaktens värden

Jakten är inte bara viktig för viltförvaltningen utan utgör också ett stort och viktigt fritidsintresse för många, inte minst på landsbygden. Jakten ger naturupplevelser men också föda och social gemenskap. I Småland finns strax under 30 000 jägare med jaktkort. Det finns också en marknad för jaktturism, även om potentialen för sådan verksamhet bedöms som relativt begränsad i Småland idag.

Skogen viktig bas för friluftsliv

Friluftslivspolitikerna har gått från att vara en angelägenhet för naturvärden till att nu vara en angelägenhet för flera politikområden, t ex regional tillväxt, landsbygdsutveckling, folkhälsa och skogspolitikerna. Det övergripande målet för friluftslivspolitikerna är att med allemansrätten som grund stödja människors möjlighet att vistas i naturen och utöva friluftsliv. Alla människor ska ha möjlighet att få naturupplevelser, välbefinnande, social gemenskap och ökad kunskap om natur och miljö.

Länsstyrelserna har fått uppdraget att samordna och leda det regionala arbetet med att förverkliga regeringens friluftspolitik. Avsikten är att det ska finnas en god samverkan mellan länsstyrelser, Skogsstyrelsen, kommuner och andra aktörer. Skogsbruket och dess aktörer har givetvis stor betydelse i detta sammanhang då skogen har en given roll i friluftslivet.

Våra tre län uppvisar mycket höga natur och kulturvärden och lokalt finns mycket kunskap, engagemang och historier kopplade till dessa. Det finns stor utvecklingspotential för både friluftslivet och naturturismen i regionen om det satsades mer på att göra dessa värden och denna kunskap mera kända. Mycket skulle kunna utvecklas när det gäller besöksnäringen kopplad till skogen i form av bättre paketering av olika upplevelser och gemensam marknadsföring. Friluftslivet skulle gynnas av en tydligare samlad och enhetlig information om regionens fantastiska upplevelsemöjligheter.

För att bibehålla och utveckla regionens attraktiva friluftslivsvärden behövs en tydlig strategi som utgår från ett landskapsperspektiv. Vandringsleder, kanotvatten och liknande friluftsstråk sträcker sig oftast över större områden där ett samarbete mellan många markägare och aktörer kan vara avgörande för att de höga friluftsvärdena ska bestå i det långa perspektivet. Ofta sammanfaller höga friluftslivsvärden med höga naturvärden och en satsning på ökad information och långsiktig tillgänglighet gynnar inte bara människors välbefinnande och hälsa utan kan även skapa en viktig förståelse för biologisk mångfald och naturens råvaror och produkter. En framgångsfaktor i ett sådant arbete kan vara att skapa goda förutsättningar för samarbeten och nätverk mellan skogsägare, föreningar och företagare samt goda forum för dialoger.

Den tätortsnära naturen lyfts särskilt fram i regeringens friluftspolitik som betydelsefull för en stor andel av befolkningen. Inte minst ur ett hälsoperspektiv är dessa områden viktiga då avståndet till natur påverkar hur ofta man vistas i den. I regionen finns mycket tätortsnära skog som är viktig och attraktiv för friluftslivet, men som också är attraktiv ur produktions och exploateringsperspektiv. Medvetenheten om denna motsättning är viktig och den tätortsnära skogens betydelse för friluftslivet bör inte underskattas.

Problem kopplade till granens dominans och naturvårdande skötsel

Granens dominans är problematisk

Två processer som omvandlat landskapet i stor utsträckning på senare tid är igenväxningen av betesmarker och att gran i högre utsträckning planteras på marker som bättre lämpar sig för tall eller lövträd. Att föryngring med tall och löv påverkas negativt av det höga viltbetetrycket är ett problem också ur naturvårdssynpunkt. Tall är en nyckelart ur flera perspektiv och skapar många värdefulla livsmiljöer och detsamma kan sägas om de flesta av våra inhemska lövträdsarter. Granens starka konkurrenskraft, både biologiskt i skogen och ekonomiskt på marknaden, och att den är så lättskött har gjort att den idag har en stor dominans i stora delar av Smålands skogar. Detta får flera konsekvenser, exempelvis försämrat upplevelsevärde för människor, sämre riskspridning mot skogsskador/klimatförändringar, låg hänsyn till produktion av kvalitetsträ och utarmning av den biologiska mångfalden i skogen.

Stora behov av naturvårdande skötsel

I Sverige finns ungefär 300 000 ha skogsmark klassat som naturvård skötsel (NS) eller naturvård orörd (NO) i privata och enskilda markägares skogsbruksplaner. Områden som är klassade som NS-bestånd har naturvärden som är beroende av naturvårdande skötsel för att kunna överleva, t.ex. vissa igenväxande hagmarker, skogsbeten eller kantzoner. Efter en eller ett par generationer av utebliven skötsel är NS-bestånden många gånger så förändrade att de ursprungliga naturvärdena kan ha försvunnit. Ju längre tiden går utan relevanta åtgärder desto större är risken att naturvärdena försvinner. Samtidigt går markägaren miste om den virkesproduktion som kan tas tillvara i NS-skogarna.

Att sköta ett NS-område på rätt sätt är inte alltid lätt. Risken är stor att en osäkerhet uppstår när planläggare, virkesköpare eller maskinförare kommer till ett NS-område. Ofta är det svårt, bl.a. beroende på kunskapsbrist eller bristande information, att veta vilka naturvärden som bör prioriteras och vilka åtgärder som ska utföras. Det kan också vara osäkert om åtgärden är ekonomiskt lönande eller ej.

NS-bestånden är en stor tillgång för naturvärden, men också för virkesproduktion. Genom att aktivt sköta områdena stärks naturvärden samtidigt som virkesvolymen kan tas tillvara. I alltför hög grad uteblir skötseln idag och områdena lämnas ofta orörda. Detta är ett välkänt problem i skogsbranschen och några aktörer jobbar aktivt för att genomföra nödvändiga åtgärder men behovet är stort och skötseln är eftersatt.

Slå vakt om höga värden kopplade till ädellövskog

I Småland har vi höga naturvärden kopplat till ädellövskogen och lövskogen. Med koppling till eklandskapet har vi kanske till och med internationellt ansvar för vissa naturtyper och arter. Många av våra värdefulla ädellövmiljöer är igenväxande gamla betesmarker och hagmarker, där man förr bedrivit slätter och lövtäkt. Mycket av våra naturvärden i eklandskapet är helt beroende av naturvårdande skötsel för att på sikt bevaras och utvecklas. Kunskap om naturvårdande skötsel behöver utvecklas och spridas. Man bedömer att det finns potential för entreprenörer att nischa sig och bli riktigt duktiga inom detta område.

En utmaning finns i åldersstrukturen i ett landskapsperspektiv. Vi har några områden

med riktigt gamla ekar som finns kvar spridda i vårt landskap idag men vi har få direkta efterträdare till dem som kan ta över naturvärdena/arterna knutna till dem. Att skapa en grön infrastruktur med yngre ekar som sköts för att i framtiden kunna vara lämpliga gamla värdträd när tiden är inne är en del som behövs. Projekt pågår också för att se om man genom så kallad veteranisering kan avhjälpa behovet av efterträdare på kortare sikt (Projekt - Bridging the gap).

Avsättningen för lövsortiment i Småland är ett bekymmer. För att ha en lövproduktion behövs både virke som sköts på rätt sätt och en industri som tar emot virket. Den efterfrågan är en förutsättning för att markägare ska vilja producera löv.

SMÅLANDS
SKOGAR

